

INVESTIGACIÓ SOBRE LES CONSEQÜÈNCIES DEL **RACISME ESTRUCTURAL** EN LES DONES RACIALITZADES DEL MEDI RURAL A LA COMARCA DE LA SAFOR

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE DERECHOS SOCIALES, CONSUMO Y AGENDA 2030
POR SOLIDARIDAD
OTROS FINES DE INTERÉS SOCIAL

COCEDER
CONFEDERACIÓN DE CENTROS DE DESARROLLO RURAL

Centre Desenvolupament Rural
La Safor

Edita: Confederación de Centros
de Desarrollo Rural COCEDER
Declarada de utilidad pública
C/ Fuente el Sol, 2 - Entreplanta 47009
Valladolid

info@coceder.org | **www.coceder.org**

Programa "Investigación sociológica sobre las consecuencias del racismo estructural de las mujeres racializadas en el medio rural"
COCEDER 2025

Informe qualitatiu de l'estudi de les conseqüències del racisme estructural en les dones racialitzades a la comarca de la Safor

CDR LA SAFOR 2026

Autores

Rebeca Gascón Manclús
Paula Duran Santacatalina

ÍNDEX

0. Introducció i contextualització 3
0.1. Context demogràfic, social i econòmic 4
0.2. Desviacions 7

1. Anàlisi de les entrevistes 8

2. Anàlisi integrat de les entrevistes a dones migrants i gitanes 10
2.1. Camp econòmic 10
2.2. Camp social 16
2.3. Camp cultural 21
2.4. Camp simbòlic 23
2.5. Camp participatiu 29

3. Anàlisi integrat de les entrevistes a perfils tècnics 31
3.1. Camp econòmic 31
3.2. Camp social 34
3.3. Camp cultural 36
3.4. Camp simbòlic 37
3.5. Camp participatiu 39

4. Anàlisi integrat de les entrevistes a persones contractants 41
4.1. Camp econòmic 41
4.2. Camp social 44
4.3. Camp cultural 46
4.4. Camp simbòlic 47
4.5. Camp participatiu 48

5. Conclusions 49

0. Introducció i contextualització

El present informe s'ha elaborat a través de les entrevistes realitzades en la comarca de la Safor entre els mesos de gener a juliol de 2026. Aquestes entrevistes formen part d'una investigació que s'ha realitzat en aquest i altres cinc territoris mitjançant la coordinació de COCEDER, des d'on s'elaborarà posteriorment un informe conjunt estatal. En aquest cas, el següent informe qualitatiu se centra en el racisme estructural que pateixen les dones migrants i racialitzades, com també les gitanes, en el medi rural de la comarca de la Safor.

La metodologia emprada han estat les entrevistes semiestructurades que s'han realitzat a un total de quinze persones entre perfils migrants i racialitzats, població gitana, agents locals i població local. En concret, s'han elaborat dotze entrevistes semiestructurades a dones migrants, cosa que ens ha permés recollir una mostra de testimonis procedents d'Amèrica Llatina, Àfrica i Europa de l'Est, així com de dones gitanes de la comarca, a excepció d'un testimoni autòcton d'una mare soltera que es veu obligada a competir en el mercat laboral feminitzat amb les primeres.

Per altre costat, s'han elaborat tres entrevistes a agents especialitzats en intervenció amb persones migrants, entre els quals es troba el personal del servei comarcal d'atenció a aquestes, un centre social que dinamitza i empodera a la població migrant i gitana del seu barri, i una associació centrada en defensar els drets de les treballadores migrants de les cures i de la llar. Finalment, s'ha realitzat també una entrevista a una persona contractant de població migrant i gitana.

Al llarg del següent informe durem a terme una anàlisi qualitativa de les entrevistes dividint-les en tres blocs: entrevistes a dones migrants i gitanes, entrevistes a perfils tècnics i entrevistes a persones contractants. Dins d'aquests blocs analitzarem cadascun dels cinc camps en els quals dividim els diversos efectes del racisme estructural: el camp econòmic, el social, el cultural, el simbòlic i el participatiu.

Per a aquesta investigació hem comptat amb el testimoni de la població gitana que, encara que no és un perfil migrant directe, arrossega l'estigma social per ètnia i racialització que els situa en una posició de migrants permanents. És per això, i pel fet que tenen un gran

assentament comarcal en comparació a la presència en altres territoris on s'ha realitzat la mateixa investigació, que s'ha inclòs aquest perfil com a testimoni imprescindible per a comprendre els efectes del racisme estructural sobre les dones racialitzades del medi rural comarcal.

0.1. Context demogràfic, social i econòmic

A continuació, analitzarem el context demogràfic i socioeconòmic de la comarca de la Safor per a, posteriorment, abordar com ha influït aquest en l'assentament de la població migrant en la comarca i en les seues condicions materials i de vida. Concretament, sobre la població objecte d'estudi: les dones migrants i racialitzades.

La comarca de la Safor, ubicada al sud de la província de València i limítrof amb el nord de la d'Alacant, està conformada per 31 municipis que presenten una asimetria territorial i demogràfica, la qual determina la vida de la seua població. Per un costat, hi ha un eix litoral i urbà densament poblat amb tres grans capitals –Gandia, Oliva i Tavernes de la Valldigna– on es concentren la majoria d'oportunitats i recursos públics; per l'altre, hi ha un teixit ampli de municipis menuts, tant de costa com d'interior, que pateixen les conseqüències de la falta de recursos i serveis i que, cada vegada més, s'apropen a la figura de municipis dormitori.

En aquest sentit, les tres capitals urbanes generen una forta dependència i un aïllament estructural en la resta dels municipis de menor grandària, fet que es fa palés en la dificultat de tota la població rural d'accedir a recursos públics administratius, educatius o sanitaris, com també en l'accés a recursos privats i a oportunitats laborals.

Pel que respecta a l'àmbit demogràfic, existeix un increment poblacional que està impulsat de manera determinant per l'arribada de població d'origen estranger. D'acord amb les dades de contextualització sociodemogràfica de l'Institut Valencià d'Estadística (IVE), amb data d'1 de gener de 2025, la població de nacionalitat estrangera representa un percentatge molt significatiu del teixit social de la zona, assolint el 20,3% del total del padró (desglossat en un 7,4% de ciutadania procedent de la Unió Europea i un 12,9% d'altres nacionalitats no comunitàries).

En analitzar la presència migrant en els 28 municipis rurals, s'identifiquen dues realitats complementàries. Per una banda, pel que fa al volum absolut, el gruix de presència de població estrangera es concentra de manera prioritària en dos municipis: Xeraco, que registra la presència absoluta més elevada de població migrant, amb un total de 1.010 persones estrangeres sobre una població global de 6.149 habitants, i Vilallonga, que se situa com el segon nucli amb 753 persones estrangeres dins de la població total de 4.880 habitants. A aquests dos nuclis els segueixen localitats com Daimús (632 persones), Piles (585) i Simat de la Valldigna (552).

D'altra banda, en analitzar l'impacte relatiu (pes percentual en el padró local), el mapa canvia substancialment en destacar els xicotets municipis on la representativitat estrangera supera el 15%. En aquesta escala, Piles lidera la zona amb un 18,55% d'origen estranger (585 persones de 3.151 habitants totals), seguit molt de prop per Simat de la Valldigna (16,67%), la Font d'en Carròs (16,51%), Xeraco (16,42%), Palma de Gandia (15,87%), Daimús (15,59%), Almoines (15,47% o 275 de 1.778 habitants totals) i Vilallonga (15,43%). Aquest encreuament de variables demostra que, en els municipis de menor grandària, la presència de la població estrangera té un impacte diari i una representativitat transcendental en tota la seua estructura veïnal, associativa i escolar, superant amb escreix les mitjanes d'altres municipis de l'entorn com Beniarjó (13,34%) o Bellreguard (10,99%).

L'estructura demogràfica i social de la població d'origen estranger en la Safor rural ha viscut una transició molt profunda. Els models d'assentament tradicionals de les dècades de 2000 i 2010 estaven estretament vinculats a les necessitats de mà d'obra per a la construcció i a les campanyes de collita de taronja, amb corrents masculinitzades procedents d'Europa de l'Est (amb un fort arrelament de població romanesa i búlgara en municipis d'interior com Vilallonga) i del Nord d'Àfrica (sobretot del Marroc). En l'actualitat, encara que aquestes comunitats tradicionals mantenen un pes consolidat, els fluxos recents són protagonitzats per població d'origen llatinoamericà (especialment de Colòmbia, Veneçuela i Hondures) i per persones refugiades pel conflicte d'Ucraïna.

Pel que respecta al context econòmic, la comarca de la Safor compta amb un sector turístic ampli però estacional, un sector agrícola en decadència –centrat en el monocultiu citrícola per a l'exportació a través de grans magatzems de processat i distribució–, i una xicoteta

i mitjana indústria diversificada en cada municipi, a excepció d'unes quantes multinacionals assentades en el territori. En aquest sentit, el mercat del treball en els municipis rurals de la Safor es caracteritza per una notable segmentació laboral que impacta de manera desigual en la població migrant.

Per una banda, les ofertes de treball vinculades al sector agrícola, al sector serveis i a l'hostaleria –aquest últim localitzat sobretot en la franja costera– presenten una elevada estacionalitat, fet que genera discontinuïtat d'ingressos i un repunt cíclic de les taxes de desocupació en concloure els períodes de contractació temporal. Per altra banda, i de manera estructural i independent als cicles estacionals, s'observa un creixement constant de la necessitat de cobertura en el sector de l'atenció a persones en situació de dependència i en el servei domèstic en general.

Aquest àmbit, el de les cures i la llar, es consolida com el principal nínxol d'inserció laboral per a dones d'origen estranger. Encara que, lluny d'oferir estabilitat, es caracteritza per una severa precarietat estructural, inestabilitat contractual i un alt índex de desregulació laboral i subocupació. A pesar de tractar-se d'una demanda social permanent per l'envelliment de la població rural, les condicions d'informalitat, l'absència de xarxes de suport i els baixos nivells salarials cronifiquen la inestabilitat d'aquestes treballadores, perpetrant així la seua vulnerabilitat i impedint una inclusió sociolaboral real.

Aquest escenari laboral inestable alimenta un greu problema d'exclusió residencial en el territori. El tensament del mercat immobiliari i l'auge dels habitatges d'ús turístic, en les zones del litoral i en Gandia, han incrementat els preus del lloguer fins a nivells incompatibles amb la mitjana de rendes de les famílies treballadores. Aquest desplaçament residencial trasllada la pressió cap a les zones d'interior de la comarca. No obstant això, aquesta problemàtica ja s'ha estés de manera capil·lar a l'àmbit rural de la Safor: l'oferta de lloguer estable en municipis menuts és residual, el que genera problemes d'amuntegament i limita les opcions d'accés a un allotjament digne.

A aquest cercle de vulnerabilitat se suma una marcada barrera de connectivitat i mobilitat. El transport públic interurbà en la comarca presenta deficiències de freqüència i trajectes, que impedeixen que els residents en poblacions menudes es desplacen de manera àgil als

seus llocs de treball. Aquesta falta de mobilitat afecta amb més intensitat a les dones migrants, sobre les que recau amb freqüència el pes de la conciliació i les cures de menors, limitant les seues oportunitats d'inserció laboral. Així mateix, la centralització dels recursos públics, sanitaris i d'estrangeria a Gandia, Oliva i Tavernes de la Valldigna, aïlla institucionalment a la població rural. I per a les persones en situació administrativa irregular, o aquelles amb jornades laborals rígides, la inexistència d'un transport compatible amb els horaris d'atenció a l'administració pública es converteix en un obstacle insalvable per als seus processos de regularització.

Davant de totes aquestes barreres, l'assentament de les persones d'origen estranger en els municipis menuts de la Safor es presenta com el principal dic de contenció contra el declivi demogràfic. Encara que la població comarcal creix a escala global per la dinàmica costanera, l'interior rural s'enfronta a una amenaça d'envelliment generalitzada. Així, l'arribada i l'assentament de persones i famílies migrants contribueix de manera directa a prevenir el despoblament en els municipis rurals, igual que el treball de les dones migrants es converteix en essencial a l'hora de cobrir les necessitats bàsiques de la població més envellida.

És per això que, tenint en compte la rellevància del paper que acompleixen, durant el desenvolupament del present informe ens dedicarem a analitzar les conseqüències del racisme estructural en la vida de les dones migrants i racialitzades, un segment de població que des de la invisibilitat sostenen la qualitat de vida de la població rural més envellida.

0.2. Desviacions

Previ a l'inici de les entrevistes, l'equip de sociòlegs de COCEDER va determinar la mostra qualitativa a recollir per cada comarca, és a dir, els perfils a entrevistar en cada centre de desenvolupament rural. Dins de les variables dels perfils es troben l'edat, el sector o la professió, la procedència, els estudis, el capital cultural institucionalitzat i la situació familiar. De la mostra encomanada per al nostre centre, no va ser possible trobar alguns perfils amb les especificacions esmentades, per la qual cosa es buscaren aproximacions que, encara que han suposat desviacions, han acomplit amb les necessitats de la investigació.

Per altre costat, com que altra entitat de COCEDER de la mateixa comunitat autònoma ha entrevistat al col·lectiu AIPHYC (Associació Intercultural de Professionals de la Llar i les Cures), una associació de migrants racialitzades que acompanyen l'empoderament laboral de les treballadores migrants del sector, no inclourem l'anàlisi de la dita entrevista. Per a suplir aquesta carència vam entrevistar a un tercer perfil tècnic similar, una associació de barri que crea espais de socialització, aprenentatge i comunitat per a la població local, migrant i gitana, i l'acompanya en el seu camí cap a una integració plena.

1. Anàlisi de les entrevistes

En total s'han realitzat 15 entrevistes a diferents perfils: dones migrants i racialitzades i dones gitanes de la comarca, pertanyents a diversos sectors laborals feminitzats, agents locals encarregats d'atendre i dinamitzar a la població migrant de la comarca, i població autòctona contractant de persones migrants.

Entrevistes semiestructurades a dones migrants, racialitzades, gitanes i locals en la comarca de la Safor

Nº	Data	Sector/Situació	Procedència	Situació familiar	Situació administrativa	Edat
1	01/06/2026	Cures	Perú	Sense fills	Regular recent	20
2	04/06/2026	Formació professional	Gitana (local)	Viu amb família extensa	Nacional	22
3	26/05/2026	Neteja i cures	Marroc	Casada, amb fills	Regular	34
4	04/06/2026	Interna	Colòmbia	Amb filles	En procés de regularització	38
5	26/05/2026	Interna	Perú	Amb fills	Regular	51
6	12/06/2026	Venda Ambulant	Gitana (local)	Amb fills	Nacional	37

7	05/06/2026	Serveis domèstics	Ucraïna	Amb fills adults	Regular recent	71
8	28/05/2026	Cures	Colòmbia	Amb fills	Regular recent	60
9	05/06/2026	Integració i mediació intercultural	Marroc	Amb fills	Regular	51
10	09/06/2026	Comerç, hostaleria i servei	Gitana (local)	Amb fills adults	Nacional	52
11	10/06/2026	Economia domèstica	Gitana (local)	Àvia cuidadora	Nacional	53
12	26/05/2026	A l'atur	Local no racialitzada	Mare soltera	Nacional	38

Entrevistes semiestructurades a perfils tècnics en la comarca de la Safor

Nº	Data	Entitat	Localitat	Perfil professional	Cohort Edat	Sexe
13	30/04/2026	PANGEA	Gandia	Advocada	Adulta	D
14	09/04/2026	AIPHYC	Gandia	Treballadores	Adulta	D
15	01/06/2026	Associació "Ca Saforaui"	Gandia	Coordinador	Adult	H

Entrevistes semiestructurades a persones contractants en la comarca de la Safor

Nº	Data	Sector/Situació	Procedència	Situació familiar	Sexe	Edat
16	26/05/2026	Hostaleria	Autòctona	Amb fills adults	D	53

2. Anàlisi integrat de les entrevistes a dones migrants i gitanes

En aquest apartat hem analitzat les entrevistes realitzades a diverses dones treballadores d'origen llatí, africà, ucraïnés i gitano. A més a més, a la mostra s'ha inclòs l'entrevista a una dona autòctona que comparteix espai de treball amb dones migrants per a conéixer com opera el racisme estructural en la competència entre treballadores.

A continuació, dividirem per blocs cada anàlisi dels resultats:

2.1. Camp econòmic

En el camp econòmic abordarem tot allò relacionat amb la inserció de les dones migrants racialitzades i gitanes en el mercat laboral: tant les oportunitats com les relacions que condicionen el seu accés a ingressos, estabilitat laboral, mobilitat social i autonomia econòmica, com l'accés a l'habitatge i totes les barreres que se'ls presenten en cada qüestió.

L'accés al mercat laboral constitueix el principal mecanisme d'inserció i assentament de les dones migrants en el medi rural de la comarca. Com a norma general, aquesta incorporació es produeix en sectors feminitzats i precaritzats, i en condicions laborals d'absoluta informalitat. Els sectors feminitzats de l'economia fan referència als àmbits laborals on la presència de dones és clarament majoritària ja que, històricament, se'ls han associat tasques que responen a suposades qualitats femenines, com les cures, l'atenció a altres persones, la neteja o el treball domèstic. Serveis, a més, considerats de baixa qualificació i, comunament, els únics treballs als quals poden tenir accés les dones migrants.

En aquest sentit, i tenint en compte els testimonis de la majoria de les dones entrevistades, el sector de les cures (neteja, cura de persones majors, cura de menors, tasques de la llar, etc.) representa la principal porta d'accés de les dones migrants al mercat laboral, però no per una millor preparació per a les tasques, sinó perquè són l'únic sector de la població que accepta unes condicions laborals a la baixa a causa de la seua situació de vulnerabilitat. Aquest sector sol articular-se a través de la informalitat, la desregulació i

el “boca a boca”, formats de l’economia submergida que impedeixen les garanties contractuals i que, malgrat ser accessibles per a la població incapaç d’accedir al mercat laboral per vies formals, mantenen a les dones migrants en posicions de vulnerabilitat permanent.

Actualment, l’envelliment de la població rural provoca que el sector de les cures presente una gran oferta de llocs de treball, un factor ideal per a persones que necessiten ocupar-se, i en aquest cas per a dones en situació administrativa irregular. No obstant això, les condicions d’ocupabilitat exigeixen a la treballadora una adaptació total a les necessitats del client, qui coneix la situació de vulnerabilitat d’aquesta.

Tots aquests factors dificulten la negociació de les condicions laborals –horaris, descansos, salari i funcions– i faciliten l’establiment de condicions laborals abusives que, sumat a la freqüent inexistència de contracte laboral, perjudiquen l’autonomia personal, la conciliació de la vida privada i la capacitat de la treballadora de generar patrimoni. És a dir, que la sostenen en el pitjor moment del seu procés migratori, però a costa d’unes condicions precàries i pràcticament esclavistes.

> *"Vosté pot ser molt bona treballadora, però no li van a dir: ai, si eres bona treballadora vaig a donar-te tot el que vostè mereix. (...) és com que és a benefici d’ells."* (S4, dona colombiana, 38 anys)

Quasi la totalitat de les entrevistades africanes, llatines i de l’est-europeu accediren al seu primer treball en el país dins d’aquest sector i, concretament, com a treballadores internes, coincidint amb la fase d’irregularitat administrativa. El règim de treballadora de la llar interna presenta una sèrie d’inconvenients per al desenvolupament total de la vida i l’autonomia de les treballadores, ja que requereix una disponibilitat absoluta i no permet eixir de la precarietat, els descansos prolongats o la conciliació, ni amb la vida ni amb la resta de qüestions personals. No obstant això, és la principal via d’estabilització de les dones migrants en el medi rural, ja que, malgrat les condicions abusives, els ofereix un treball segur, una primera llar i cobrir necessitats bàsiques. A banda, a la seua situació se li suma el desconeixement dels seus drets i de l’existència de convenis que puguen millorar les seues condicions i situació laboral.

Per contra, en cas d'existir contracte laboral per a dones en règim d'internes, identifiquem irregularitats freqüents en els seus testimonis com: l'omissió de les hores totals i reals de treball – i que, per tant, perjudica la cotització i el cobrament del total d'hores treballades –, el pagament dels costos de la seguretat social a través del salari de la treballadora, i la vulneració del dret a unes vacances pagades, ja que el contractant es justifica amb que ha de pagar a una substituta.

> *"No volen fer contractes perquè han de pagar la Seguretat Social (...) Com la senyora que em lloga la casa, jo li vaig dir que em fera un contracte, però, saps per què no me'l vol fer? Perquè hauria de declarar-ho."* (S8, dona colombiana, 60 anys)

La majoria de les entrevistades migrants, malgrat reconéixer la duresa de les condicions laborals i ser conscients de situacions il·legals o abusives viscudes, recorden aquesta etapa amb estima cap al seu client per la convivència i proximitat, fet que les va ajudar també a mantenir-se en el lloc de treball. Crida l'atenció que, sense conéixer-se entre elles, la majoria facen aquesta mateixa interpretació, sent incapaces de ser crítiques amb les seues condicions i condicionants.

En aquest sentit, la relació d'acceptació i confiança s'estableix de manera desigual entre ocupador i treballadora per la necessitat de la segona per acceptar qualsevol condició per a poder subsistir, per la qual cosa identifiquem una subordinació i una acceptació per necessitat, més que una relació de confiança i estima entre iguals, o el que es coneix com a "síndrome d'Estocolm laboral". A més, en totes les entrevistades es dóna la situació que accedeixen a una oferta de treball amb unes tasques i que, a poc a poc, van sumant-se moltes més a les que se subordinen majoritàriament sense queixes, i que assumeixen per por de perdre el treball o com a agraïment per haver sigut contractades.

> *"No hi ha molt de treball, i tu t'has d'acoblar al que està dins de les teues possibilitats, i no estàs com per a estar exigint."*
> *"Jo crec que quan em diuen que puc descansar un dia, un aniversari, ho veig bé, ja que hi ha altres casos on són més exigents, gent que fins i tot no descansa ni un dia complet."* (S1, dona peruana, 20 anys)

"No [tinc contracte laboral] perquè sóc una xica que no li agrada molestar als seus amos, i si ells no em diuen jo tampoc li ho vaig a demanar."
"(...) si vols una bonificació en Nadal és un no, ells et paguen i punt, un dia de festa tu has de treballar, no et donen descans ni res." (S5, dona peruana, 51 anys)

Si bé és cert que la majoria de les valoracions sobre aquesta etapa tenen una caracterització positiva, altres testimonis expressen experiències traumàtiques en què la situació abusiva se sostenia per l'extrema vulnerabilitat amb la qual arribaven les dones migrants al país de destí, sobretot quan no disposen d'una xarxa social de suport o contactes propers que puguen vetllar pel seu assentament i benestar.

"Ells es curen molt en salut per no pagar impostos, aleshores per això ells no donen contracte (...) estar sola en altre país i veure com abusen de tu és impotent (...) mai vaig tindre un descans, mai vaig tindre un dia lliure (...) És com un control total sobre tu." (S4, dona colombiana, 38 anys)

"Jo estava tancada 24 hores. No eixia ni a comprar (...) jo pensava, estic a la presó. Els diumenges estava asseguda tot el dia en el banc. No coneixia a ningú tampoc. Ni podia parlar (...) dormia en el saló d'ells (...) estava en la plaça sense conéixer a ningú, plorava perquè no sabia on anar a dormir. Jo agafava tot el que hi havia, jo mai els deia que no, sabia que m'estaven pagant mal i que estava fent moltes hores." (S7, dona ucraïnesa, 71 anys)

Per altre costat, també existeixen testimonis que demostren una plena consciència sobre l'explotació i el règim de semiesclavitud present en el sector de les cures al medi rural. El fet de tindre només un únic testimoni que realitze aquesta crítica s'explica per ser un cas de mobilitat social ascendent, en el que la treballadora ha trobat un treball millor que li permet no tornar a treballar al sector, a més d'haver recuperat la seua autonomia personal i la seua capacitat de decisió sobre el temps propi:

"Ara la gent em crida i faig neteges, són dures, però no estic interna. Sóc lliure (...) No em poden dir que no puc anar-me'n, que no puc eixir a caminar."
"Com ens poden pagar més poquet, que no ens paguen vacances, que no ens deixen ni eixir dues hores cada dia, el dia que es muira la persona major ens tiren

al carrer, i no els importa si tenim on viure o no (...) Per això ens busquen." (S8, dona colombiana, 60 anys)

Llevat d'alguns casos on l'entrevistada encara no s'ha pogut regularitzar i, per tant, continua treballant en el sector de les cures, la resta d'entrevistades han aconseguit regularitzar la seua situació, fet que les ha permeses millorar en el seu lloc de treball i accedir a condicions laborals legals, més ben valorades i remunerades. Així i tot, la majoria continuen ocupant-se dins de sectors laborals feminitzats com és la neteja o les cures.

En aquest sentit, la irregularitat administrativa constitueix un dels primers factors de vulnerabilitat econòmica. Així, la regularització predisposa un marc imprescindible per a millorar la vida de les treballadores migrants, ja que les permet accedir a més drets i a millors condicions materials i de vida, poder abandonar l'abús laboral i encaminar-se cap a un futur que puguen escollir des de les seues aspiracions personals i gustos, i que no els vinga imposat pel context i la vulnerabilitat.

En el camp econòmic és on més s'evidencia la funció que realitzen les dones migrants en l'economia del país de destí: ser la mà d'obra barata que sosté els sectors més precaritzats de l'economia, en un estat absolut de subordinació i dependència respecte del seu contractant –per la situació de vulnerabilitat en què es troben–, i, per tant, sotmeses a acceptar qualsevol condició durant els anys que han d'estar subsistint i treballant fins a aconseguir la seua regularització.

Al llarg de les entrevistes apareixen també els efectes de la ruralitat sobre les oportunitats laborals. Encara que siga un entorn més amable o predisposat a acollir relacionar de proximitat, en els pobles existeixen ofertes de treball molt limitades que, sumades a l'escassetat de transport públic –i a la dependència del vehicle privat– i a l'escassa oferta d'habitatge de lloguer, condicionen les possibilitats d'inserció professional i d'assentament de les dones migrants. Al mateix temps, mentre es troben en situació administrativa irregular no poden accedir a un treball o habitatge de manera regular, pel que encara es redueixen i precaritzen més les possibilitats per a cobrir ambdues necessitats.

A causa dels condicionants de gènere i origen de la majoria d'entrevistades, podem afirmar que, el seu procés migratori ha afectat negativament la seua capacitat d'aspirar a un treball i unes condicions de vida millors, així com els anys d'irregularitat han provocat una minva en la capacitat i voluntat de les mateixes per a millorar la seua situació. Només un dels testimonis entrevistats ha tingut una mobilitat social ascendent, en concret una dona marroquina que ha anat canviant de sector laboral al llarg de la seua vida, però que fa més de 20 anys que està en el país, temps suficient per a estabilitzar-se i orientar el seu destí laboral cap als seus gustos i necessitats.

En el cas de les dones gitanes entrevistades, si bé és cert que no han patit pròpiament discriminacions a l'hora d'accedir a un treball, no han eixit dels nínxols laborals que els venen assignats, com són la venda ambulant, la neteja, el camp, l'hostaleria o la venda per a tercers. Totes elles han construït reconeixement dins del seu entorn laboral concret, fet que les ha permeses estar sempre ocupades. El seu accés a una ocupació formal es desenvolupa de manera progressiva, condicionades pel cicle vital familiar i les necessitats econòmiques de la llar, és a dir, que prioritzen les cures familiars abans que el seu destí laboral. L'accés a l'habitatge, malgrat ser més fàcil respecte a la població migrant sense regularitzar, sol ser prou limitat pels prejudicis socials que recauen sobre el poble gitano.

> *"No te la volen llogar perquè eres gitano, perquè tens molts xiquets, com dient, estos es claven ací i es mengen fins a les parets (...) o potser és que no es fiaven que li anara a pagar el mes o que li anava a destrossar la casa (...) Jo inclús he hagut de posar al telèfon a altra persona perquè me la pogueren llogar."*
> *"Volien comprar uns gitanos la casa i els veïns van recollir signatures de tot el carrer i no se la van vendre perquè eren gitanos."* (S6, dona gitana, 37 anys)

Com ja hem mencionat anteriorment, l'accés a l'habitatge per a dones migrants sense regularitzar es torna un objectiu quasi impossible per la dificultat de trobar un habitatge assequible i accessible en el medi rural. La impossibilitat d'accedir a contractes laborals que acrediten la seua solvència econòmica davant la propietat, la inestabilitat laboral i els salaris baixos obliguen aquesta població a acceptar condicions d'infrahabitatge, amuntegament o, fins i tot, a ocupar-se com a internes per a disposar d'un sostre. El règim de lloguer és l'únic format accessible per a població amb baixa capacitat econòmica, en

canvi, el rural presenta una baixa oferta d'habitatge per a llogar, fet que dificulta encara més l'assentament de la població migrant en el medi rural.

En últim lloc, tenint en compte el testimoni de la treballadora autòctona que treballa amb dones migrants en un magatzem de cítrics, podem concloure que existeixen diferències significatives en l'accés a llocs de responsabilitat i promoció interna entre treballadores per l'origen i racialització d'aquestes. En llocs de treball depreciats, hi ha una dinàmica de competència interna entre treballadores locals i migrants on les primeres solen optar a llocs amb millors condicions dins de l'empresa, mentre que les segones sempre queden relegades a funcions i condicions precàries o comparativament pitjors.

En els espais de treball depreciats existeixen tensions entre les treballadores locals quan dones migrants accedeixen a llocs de treball o funcions considerats de més prestigi o autoritat dins de la cadena de producció. No obstant això, les dones migrants ocupen majoritàriament posicions temporals i presenten menors possibilitats d'accés a llocs de responsabilitat, mentre que les promocions internes funcionen principalment mitjançant xarxes informals de confiança entre treballadores autòctones.

> *"Les dones estrangeres solen prestar-se voluntàriament a fer faenes que la majoria no vol perquè pensen que, si fan això, van a tindre més possibilitats de fer-les fixes o de caure-li millor a l'encarregada."* (S12, dona autòctona, 38 anys)

2.2. Camp social

Dins d'aquest camp abordarem com es construeixen les relacions socials de les dones entrevistades i els factors que determinen el seu procés d'integració en la societat d'acollida. Per a això, tindrem en compte el seu origen, les xarxes o contactes previs en el país i la capacitat d'establir relacions socials en el mateix. Aquest últim factor és determinat per la capacitat d'autonomia personal de les entrevistades, és a dir, pels condicionants que marquen la seua situació laboral, econòmica i familiar.

En els casos on les dones migrants entrevistades no han disposat de persones, familiars o una xarxa de confiança en la zona, els processos d'adaptació i creació de llaços socials i d'amistat han sigut complicats i, en alguns casos, inexistents fins a l'actualitat. Segons un testimoni, en el passat, a pesar de poder arribar amb pocs o cap contacte en el país d'acollida, el context local respecte a la percepció de la població migrant era diferent, fet que facilitava la seua integració.

> *"Abans érem molt pocs migrants, ens coneixíem entre nosaltres i també ens donàvem suport, però la gent també confiava més, ens obrien la porta, ens ajudaven a parlar, ens oferien les seues coses. Ara s'ha perdut aquesta solidaritat i només es parla de robatoris i ocupacions que els atribueixen a les persones migrants, i és un error."* (S9, dona marroquina, 51 anys)

Les entrevistades que no han tingut persones que els facilitaren la primera acollida solen pertànyer, o han pertangut durant molt de temps, al sector laboral de les cures, en concret com a internes. Aquest treball ha perjudicat la seua integració i ha impedit les relacions socials amb la població local. Algunes afirmen que només compten amb el tracte que reben del seu contractant, client o familiars d'aquest, i senten rebre certa cordialitat superficial per part del veïnat del poble, però no tenen aspiració a què aquesta situació canvie. D'aquesta manera, les treballadores internes presenten un fort aïllament social i una escassa interacció veïnal o comunitària, derivada principalment de les severes restriccions temporals que imposa el seu règim laboral, que perjudica la seua integració en la societat d'acollida.

> *"Angoixa molt perquè una no té amb qui parlar (...) Emocionalment pitjor. Perquè estar sola en altre país i veure com abusen de tu és impotent. Però econòmicament, jo no estic bé, però les meues filles sí."* (S4, dona colombiana, 38 anys)

> *"Em coneixen pel carrer els veïns i em saluden, sempre hi ha un bon dia, bona vesprada perquè saben que jo camine i vaig de cara a la faena, però mai m'he assegut a prendre un cafè, perquè no es dona, perquè sóc interna i tinc que treballar o cuinar als meus fills... Em queda poc temps per a socialitzar."* (S5, dona peruana, 51 anys)

En contraposició, les xarxes familiars apareixen com un dels mecanismes de suport més rellevants durant els processos migratoris. Algunes de les entrevistades presenten trajectòries que responen a dinàmiques de migració en cadena on germans, parelles o familiars, prèviament assentats, faciliten l'arribada, l'allotjament inicial i l'accés al mercat laboral, com també l'assessorament en tràmits burocràtics essencials per a poder avançar en la seua integració i regularització.

> *"(...) el dia que vaig arribar vaig tindre a algú perquè m'acompanyara a Mercadona, per anar a la primera reunió de l'escola i parlar dels xiquets, per a fer l'empadronament, i per a arreglar el SIP també em va acompanyar la meua germana."* (S3, dona marroquí, 34 anys)

També existeixen entrevistades que no han donat importància al fet de socialitzar, ja que el seu únic objectiu ha estat treballar per a poder dur a un familiar o reagrupar a la família sencera. Així mateix, consideren que el seu procés migratori és molt més complicat des de la soledat i la desconnexió amb la societat d'acollida. Ara bé, una vegada aconseguit l'objectiu inicial, en aquest cas no han tingut la necessitat de socialitzar amb agents externs, encara que aquest aïllament també respon a la limitació temporal que imposa dedicar-se professionalment a les cures i la posterior conciliació familiar.

Respecte als primers espais de socialització entre dones migrants, hi ha diferències segons la disponibilitat temporal –determinada pel treball i la conciliació familiar– de cadascuna. En alguns casos solen ser trobades socials espontànies i de poc arrelament, com en comerços o pel carrer; en altres, solen ser espais d'oci de la mà de la població local o migrant ja integrada, com parcs, bars, llocs de culte religiós o festes del poble.

La diferència entre ambdós processos de contacte amb la societat d'acollida causa efectes molt diferents entre elles respecte a la representació i acceptació social, el suport comunitari que reben, com també en la seua integració final. Les treballadores de les cures entrevistades són les que mostren més carència de vincles, i més efectes adversos sobre l'autopercepció, la salut i la capacitat de desenvolupar-se, adaptar-se i integrar-se en la societat d'acollida.

Per altre costat, cal destacar la funció d'entitats socials com el nostre Centre de Desenvolupament Rural, el qual crea espais de trobada, socialització i empoderament per a la població migrant de la comarca. Els programes de suport i acompanyament a aquesta població són la primera via amb què compten molts d'ells per a establir un vincle de confiança amb un servei local, i que córrega la veu entre ells, sobretot entre els que no tenen xarxa i que, per la seua situació, no es deixarien veure en societat i no acudirien al nostre recurs per por.

Els serveis concrets d'alfabetització o altres activitats d'oci i comunitàries que es realitzen formen part de les primeres experiències d'integració i socialització, individual i col·lectiva, de què disposa aquesta població en la comarca. Per tant, podem afirmar que entitats socials com la nostra promouen la integració social de la població migrant, així com faciliten l'establiment de vincles amb altres dones migrants amb situacions similars que poden servir de xarxa de suport en un futur.

En el cas de la població gitana, hi ha una gran diferència respecte a la població migrant en l'àmbit social. Són diversos els factors que expliquen aquesta diferència: tant per les seues arrels culturals i dinàmiques socials internes, molt marcades per la tradició i convencions socials pròpies; com per la segregació històricament patida, que ha determinat durant dècades un aïllament i exclusió social respecte de la resta de la societat. Fets que han donat lloc a estratègies de supervivència i a una autosegregació que té com a valor la consolidació d'extensos llaços familiars i socials dels quals disposa aquesta població.

La majoria d'entrevistades gitanes afirmen comptar amb una gran xarxa de suport, tant familiar com de població gitana i "paia". Només hem entrevistat a una excepció que va ser rebutjada per la seua família per no seguir les convencions socials que li imposaven en l'època, i va haver de construir els seus llaços i xarxes des de zero. Malgrat un desenvolupament positiu en l'àmbit social més proper, continua existint un estigma social latent contra la població gitana que es veu reflectit en comentaris i situacions quotidianes.

> *"Ells no pensen que jo sóc gitana i parlen i fan comentaris racistes, i jo, si estic en un àmbit un poc comprometedor, com un treball o una reunió de treball, he de callar. Aleshores eixa frustració també te la tragues, perquè dius, mira, he de*

sentir a este discriminant, dient coses que no són correctes." (S10, dona gitana, 52 anys)

Respecte a la convivència entre dones treballadores gitanes i migrants, totes les entrevistades asseguren tindre una bona relació entre elles fins al punt d'haver-se donat suport alguna vegada en cas de necessitat o injustícia. Aquests testimonis ens demostren que no existeixen relacions de competència entre els estrats més baixos i marginats de la representació social.

En conclusió, podem afirmar que els processos d'integració en la societat d'acollida han estat possibles i efectius entre les treballadores migrants perquè comptaven amb persones o familiars en el país d'acollida. Per la seguretat i autonomia que els reporta comptar amb el suport d'una persona de confiança és la base per a, posteriorment, construir el seu propi cercle social i de suport amb altres dones migrants i amb la població local. Per tant, per a una integració exitosa en la societat d'acollida, els vincles socials resulten determinants.

Igual que la interdependència explica que comptar amb vincles familiars o socials, que poden exercir de xarxa de suport personal, és essencial en qualsevol etapa de la vida d'una persona, es torna més evident en les persones que estan experimentant un procés migratori.

"No és el mateix criar a un xiquet amb l'ajuda dels iaios i tiets en un lloc on comparteixes la llengua i ho coneixes tot, que en altre país on tot és diferent i on estàs completament sola. A més, tot et dona més por (...)" (S3, dona marroquina, 34 anys)

En el cas del testimoni autòcton entrevistat, la seua apreciació és que existeix una autosegregació voluntària i premeditada per part de la població migrant. Tot i que eixa dinàmica de supervivència també és en part el reflex d'una carència generalitzada per part de la població autòctona per a crear vincles intensos amb la població migrant.

"(...) són elles mateixes les que s'aparten. Ací en el poble hi ha moltes marroquines, però quan vas al parc elles són les que s'aparten. No és el meu cas,

jo parle amb elles i tinc una amiga marroquina. No van als aniversaris dels altres xiquets. No s'integren." (S12, dona autòctona, 38 anys)

2.3. Camp cultural

Dins del camp cultural tractarem de comprendre les trajectòries d'integració de les dones migrants i gitanes a través del capital cultural de què disposen, així com pels processos d'adaptació cultural al país i a la cultura autòctona.

Per a les dones migrants entrevistades, l'arribada al medi rural implica processos d'adaptació cultural marcats per l'aprenentatge de noves normes socials, formes de convivència i pautes relacionals distintes a les dels països d'origen; processos similars als que viu el poble gitano en la seua convivència amb la població "paia". En aquest context, la convivència intercultural genera dinàmiques complexes on es combinen adaptació, intercanvi i negociació cultural. Les dones migrants i gitanes incorporen pràctiques locals mentre mantenen elements propis de les seues cultures, construint així maneres híbrides de pertinença a la cultura d'acollida.

"Sobretot quan venen les notes i hi ha que dur res a l'escola, tot està en valencià i sempre li demane al meu veí que m'ho explique. Sempre m'han ajudat." (S3, dona marroquina, 34 anys)

"[el valencià] jo li deia, explica'm, ensenya'm, mostra'm o escriu-me perquè no t'entenc, i em deien, és açò, m'ensenyaven les coses, m'ho assenyalaven i, a poc a poc... he aprés!" (S5, dona peruana, 51 anys)

No obstant això, per a les migrants, el fet de descobrir la realitat a la qual es veuen abocades per la seua situació administrativa, suposa una ruptura amb la identitat prèvia i amb la seua autopercepció. El passat cultural perd valor davant la incapacitat de valorar-se com a persones íntegres i per no poder accedir a drets essencials. Tot i acceptar les condicions del lloc de destí i agrair qualsevol oportunitat que millore les seues condicions, algunes sí que són conscients d'estar obligades a treballar en les pitjors tasques, sense cap compensació ni dret més enllà d'esperar i subsistir fins a poder regularitzar-se. Aquest

factor s'entrellaça amb la dimensió social i cultural, ja que les encasella i obliga a tindre un rol i representativitat concreta, cap a si mateixes i cap a la societat d'acollida.

> *"Menys salari, menys drets i els migrants no tenen documentació per tant no van a demanar més, no van a demanar l'alta en la seguretat social, no van a demanar res de tot això. El cost és baratíssim, no com si fora una autòctona que va a demanar més diners, alta en la seguretat social, dies lliures. Els seus drets vaja! Tot el que li correspon."* (S9, dona marroquina, 51 anys)

La gran majoria d'entrevistades migrants, malgrat estar actualment ocupant llocs de treball en el sector de la llar, les cures i la neteja, no disposaven d'experiència acadèmica o laboral prèvia relacionada. És a dir, el laberint administratiu cap a la seua regularització obliga a adaptar-se a una oferta laboral dins de l'economia submergida que no és coberta per la població autòctona i que no es correspon amb la seua formació. La capacitació per a aquests llocs és determinada per la seua condició de gènere, on socialment se les assigna com a aptes per a eixos llocs de treball simplement per ser dones:

> *"Jo tinc el batxillerat i... tinc tres anys en la universitat. Vaig estudiar batxillerat en matemàtiques. En la universitat vaig estudiar religió. També tinc un curs d'administració."*
> *"Eixe treball de cuidar a una persona major és molt pesat (...) Ho fan les migrants perquè ho necessiten, si no ho necessitaren no ho farien. I hi ha vegades que no tens altra, vols guanyar diners, no tens altre treball."* (S3, dona marroquí, 34 anys)

En aquest sentit, els coneixements o recursos culturals amb els quals parteixen les entrevistades solen patir processos de desvalorització i pèrdua de reconeixement després del procés migratori. L'homologació de títols es presenta com un procés lent, complex o directament inaccessible, el que provoca que moltes dones accepten treballs molt allunyats de les seues qualitats prèvies.

En el cas de les dones gitanes entrevistades, la situació és distinta, ja que posseeixen una identitat cultural molt marcada i diferenciada que els reporta perjudicis i beneficis a parts iguals. Per un costat, la pertinença a una comunitat marcada per l'estigma ha derivat en

una autosegregació refugi que, a més, es mostra orgullosa cap a l'exterior a l'hora de reivindicar-se com a subjecte diferent a la norma. Per l'altre, aquesta segregació manté una separació sociocultural entre el poble gitano i la resta, potenciant així una alteritat excloent pel que fa a accés a drets, recursos i oportunitats fora de la seua comunitat.

Respecte a la construcció de comunitat en el poble gitano, a causa de la segregació en zones o barris concrets, aquests es converteixen en un element central en la configuració de la seua identitat personal, familiar i comunitària, ja que és on es reprodueixen la cultura pròpia i les dinàmiques socials internes. Pel que fa al capital cultural, la majoria d'entrevistades reconeix no tindre estudis superiors o haver abandonat prematurament l'etapa educativa obligatòria per condicionants familiars i econòmics que les obligaren a treballar o a fer-se càrrec de la família, encara que també degut a motius socioculturals.

> *"També és la influència, perquè t'has ajuntat amb les meues cosines, o amb gent que no vol estudiar, i aleshores ells fan altra cosa mentre tu has de tancar-te a estudiar. (...) entre estar ací i allà, o estar estudiant, doncs finalment ho vaig abandonar i me'n vaig anar."* (S6, dona gitana, 37 anys)

En resum, les entrevistes mostren com la migració sovint implica una ruptura biogràfica on les dones deixen de ser socialment reconegudes per allò que eren en el país d'origen. El capital cultural acumulat perd valor institucional i moltes deuen reconstruir les seues trajectòries professionals des de posicions subordinades. Aquest fenomen genera experiències de frustració i de mobilitat social descendent, especialment entre aquelles dones que ocupaven posicions professionals reconegudes abans de migrar. L'experiència migratòria suposa així, no sols un desplaçament geogràfic, sinó també una transformació profunda de les maneres de reconeixement dels seus sabers i competències.

2.4. Camp simbòlic

El camp simbòlic fa referència a l'àmbit del reconeixement social, el prestigi, la legitimitat i les valoracions que una societat atribueix a les persones i a les seues trajectòries. No se centra en els recursos materials i econòmics, sinó en com determinats grups són socialment percebuts, classificats i valorats.

Aquest àmbit s'entrellaça directament amb el camp econòmic, el social i el cultural, i permet analitzar els processos d'estigmatització, exotisme, invisibilització o reconeixement que condicionen la seua posició social i oportunitats d'integració. Així com evidència que la integració està travessada per processos de reconeixement i legitimació social que excedeixen la inclusió jurídica o laboral.

La majoria d'entrevistades migrants i racialitzades, que pertanyen o han passat pel sector de les cures i per ser internes, han aconseguit el seu reconeixement i prestigi en la societat d'acollida a través de la seua ocupació laboral i del paper desenvolupat en les cures de persones conegudes del poble. Totes elles afirmen haver establit relacions positives amb el veïnat del poble, així com un reconeixement creixent dins de la comunitat arran de desenvolupar el seu treball i dels vincles i capital social dels seus clients en el municipi.

A causa de diversos factors esmentats anteriorment, l'autopercepció de les dones migrants racialitzades es veu distorsionada durant el seu procés migratori, és per això que apareixen inseguretats personals vinculades a la manera en què són llegides i a la veracitat del reconeixement social aconseguit. Aquesta inseguretat sol ser més exagerada en els casos on no es comptava amb familiars en el destí, ja que, per la falta de testimonis de confiança que puguen corroborar una imatge prèvia al procés migratori de la persona, aquesta ha d'esforçar-se més a demostrar quina és la seua identitat i en aconseguir reconeixement des de zero.

> *"La gent serà formal amb mi perquè treballe bé, o perquè de veritat jo els tracte bé."* (S8, dona colombiana, 60 anys)

Encara que la majoria d'entrevistades no descriuen experiències directament clares de racisme, sí que existeixen casos on s'han produït situacions desagradables o violentes de menyspreu i sexualització per la seua condició de gènere i al seu país d'origen:

> *"[Familiar del client] És que vostés, les dones llatines, venen ací sempre fent-se les víctimes (...) i es giten amb qualsevol. (...) De vegades em deia que era una prostituta, ella sempre pensava que jo estava enamorada del seu fill."* (S8, dona colombiana, 60 anys)

Per altre costat, la validació social que reben les entrevistades que són o han sigut internes és pràcticament nul·la perquè, a causa del seu règim laboral, no han pogut desenvolupar-se en societat, donar-se a conéixer, ni demostrar la seua vàlua personal per altra via que no siga a través del seu esforç i capacitat de sacrifici laboral a l'hora de complir amb totes les exigències dels seus contractants. En aquest sentit, el lloc d'interna en el medi rural funciona com un dispositiu de control total sobre la identitat, el cos i el temps de les dones.

Malgrat la funció essencial que realitzen en la cura diària de la població major del món rural, les treballadores no obtenen cap valoració ni prestigi social, ja que encaara són invisibles a ulls del veïnat del municipi on viuen i treballen. A més a més, la por de perdre l'aconseguit, i a ser reconegudes per la seua situació administrativa, també ha suposat un condicionant en el camí cap a la integració social.

> *"Encara que ací estiga perdent molts drets i estiga perdent moltes coses, perdria molt més si em quedaria sense casa ni faena (...) aleshores, per llei, em toca acceptar i quedar-me ací mentre ix alguna cosa millor."* (S4, dona colombiana, 38 anys)

La condició de persona migrant i racialitzada, en algunes ocasions, continua funcionant com una categoria social rellevant, fins i tot després d'anys de residència, inserció laboral o regularització administrativa. Això, sumat a l'increment dels discursos d'odi cap a la població racialitzada, sobretot cap a la marroquina o àrab, està produint, recentment, un repunt en situacions de racisme social explícit que acaben per perjudicar el procés de reconeixement i integració social d'aquesta població. L'alteritat s'exagera i se li atribueixen prejudicis negatius, i també gran part de les problemàtiques socioeconòmiques del país.

> *"Hi ha un problema amb el xic jove marroquí o àrab, moltes vegades els veuen com la competència o com a algú que és mala persona."* (S9, dona marroquina, 51 anys)

Així mateix, també existeixen altres limitants interns, com són els prejudicis adquirits en la seua cultura d'origen i els rols assignats al seu gènere, que formen part de la seua

identitat. Aquests també perjudiquen la seua integració en la societat d'acollida i limiten la seua capacitat de participar en pràctiques culturals del país de destí, i també d'incorporar noves pràctiques culturals.

En concret, durant les entrevistes trobem els dos perfils: les dones àrabs que se sotmeten a les decisions dels seus marits, amb un rol explícit de submissió, i les que estan disposades a assumir una transformació en els patrons socials que li venien marcats per la seua societat d'origen, assimilant les pautes socials del país de destí. La caracterització de les primeres perjudica la seua autonomia i percepció social, mentre que les segones no acaben de renunciar del tot a tots els patrons prèviament assimilats, però també reben rebuig dels seus paisans més propers.

> *"Em fa mal quan les dones marroquines em veuen diferent i no em saluden, o em giren la cara perquè creuen que sóc diferent o que vaig a donar-los problemes."*
> *"Molts marits no les deixaven anar al centre on treballava perquè deien que els obria els ulls i explicava les lleis que hi ha ací (...). La religió és innocent, l'islam dona valor a la dona, sempre."* (S9, dona marroquina, 51 anys)

Hi ha una dicotomia en tots els col·lectius de dones entrevistades: per un costat, les que tenen més prejudicis i resistències a l'hora d'acceptar la representació de la dona en altres formats i cultures; per l'altre, estan les que se solen mimetitzar amb les noves pautes socials i de gènere, no sense mantenir formes i tradicions de la seua cultura de procedència. Per tant, la percepció social que poden projectar cap a la societat d'acollida és diversa i heterogènia.

En aquest sentit, s'observen processos de racialització diferenciats segons origen, color de pell i nacionalitat, on socialment se li atribueixen certs estereotips a cada perfil, fet que homogeneïtza la percepció que es té sobre tot aquest gruix de població.

Respecte a la convivència entre la població musulmana i el poble gitano, aquesta sol ser de cordialitat i suport mutu. Ambdues comunitats solen conviure en determinats barris de diversos municipis de la comarca i, en moltes ocasions, veuen reflectits els seus recorreguts vitals, determinats pels prejudicis i la segregació, com també per moltes

dificultats a l'hora d'accedir a recursos públics i privats. L'exclusió social sobre les seues comunitats els identifica en l'últim esglaó de la representació social.

> *"Es veuen moltes persones diferents en el poble, de molts llocs, o gitanos, i la policia els para moltes vegades perquè són immigrants o perquè són gitanos. Però hi ha convivència i comunitat entre ells."* (S9, dona marroquina, 51 anys)

> *"Si venen ací és perquè tenen necessitat. A qui li agrada eixir del seu país i anar a un país desconegut, que no coneixes a ningú, sense tindre casa, sense tindre recursos, sense tindre res? A qui li agradaria viure vagant, com aquell que diu, pel món? Doncs jo que sé, si podem ajudar-los, els ajudem."* (S6, dona gitana, 37 anys)

Pel que respecta a la població gitana, tot i l'estigma que recau sobre aquesta, les entrevistades no reconeixen patir racisme en el seu dia a dia, sinó en ocasions esporàdiques: en comentaris generalitzats cap al seu poble per part de la societat, en pràctiques quotidianes dels cossos administratius, com funcionariat públic o les forces de seguretat de l'estat, i per la seguretat privada de certs establiments.

> *"Als meus familiars, pel simple fet de veure'ls físicament i semblar gitanos o gitanes, els paren quan van en vehicle (...) per ser gitano et paren al cotxe, et fan obrir el maleter o et paren també pel carrer. Ja et veuen com a delinqüent. (...) Ningú és tan perillós com per a dur tres cotxes de policia per exemple."* (S2, dona gitana, 22 anys)

> *"Que això ho he tingut jo també en la meua ment des que era molt menuda, que et persegueixen. Vas a Mercadona i et persegueixen, a una tenda i et persegueixen. Què anem a fer? No podem fer res. Si venen darrere, doncs bé, nosaltres pensem que és la seua faena i punt. De vegades sí que ens enfadem (...)."* (S6, dona gitana, 37 anys)

Tot i rebre un tracte diferenciat i discriminatori per la seua representació cultural diferencial, la comunitat gitana reivindica aquesta diferència positivitzant els valors socials i culturals que representen a la seua comunitat:

"Em molesta que em diguen 'no sembles gitana' com si fora un complit. O que em diguen que sóc molt blanqueta per a ser gitana, o que parle molt bé per a ser gitana, que no parle com ells."
"(...) nosaltres tenim una tradició o una manera de viure o uns costums totalment diferents als paios o paies, per així dir-ho. I per això ens veuen amb eixa visió de judici, de prejudicis, que no hauria de ser així." (S2, dona gitana, 22 anys)

"Vull que quede clar que hi ha persones del meu gremi que són bones persones, persones amb integritat i moral. I, simplement pel seu físic, pels seus trets o per la seua manera de vestir, sí que ho pateixen moltíssim. Volen viure correctament i fer-ho tot bé, i la mateixa societat els ho impedeix. Es veuen menyspreats en els llocs, mirats de reüll, volen entrar a treballar en els llocs i no poden." (S10, dona gitana, 52 anys)

Quant a la percepció social de la població autòctona respecte de la població migrant, si bé és cert que existeix una convivència en diferents àmbits de la vida quotidiana que permet conéixer mínimament com són aquestes, lluny dels prejudicis generalitzats, encara recauen percepcions discriminatòries sobre elles, i és comuna l'existència de discursos i actituds excloents cap a la població migrant.

En el cas de l'entrevistada autòctona, el seu discurs al respecte gira entorn a una acceptació o normalització de la seua relació amb aquesta població, sobretot amb les dones amb què comparteix entorn laboral, i a un rebuig basat en una caracterització negativa de la població migrant, arribant així a elaborar afirmacions homogènies i generalitzades que no es corresponen amb la realitat, i que alimenten una alteritat i una distància que sembla irreconciliable.

"[Les persones migrants] venen ací a sobrecarregar el sistema, a viure de les ajudes i a sembrar el terror en els nostres carrers delinquint, i prefereixen quedar-se en casa sense treballar abans que començar a guanyar-se la vida, com fem nosaltres." (S12, dona autòctona, 38 anys)

2.5. Camp participatiu

El camp participatiu fa referència a les formes de participació social i comunitària que té la població entrevistada en el seu procés cap a la integració en la societat d'acollida. La participació comunitària de les dones migrants i gitanes entrevistades presenta intensitats i maneres molt diverses. Des de l'aïllament social, total o parcial, de perfils migrants sense xarxa social en el territori, fins a la plena socialització i participació social d'algunes de les dones gitanes entrevistades.

Algunes de les dones migrants entrevistades participen activament en espais informals de sociabilitat com gimnasos, bars, llocs de culte, de xarxes veïnals informals o celebracions festives locals. Aquests espais funcionen com a mecanismes importants d'integració quotidiana i generació de capital social.

No obstant això, entre elles existeixen resistències a l'hora de participar en aquests espais i és que, conscientment, no consideren que formen part de la societat d'acollida, per la qual cosa no tenen el costum que comptem amb elles, els demanen la seua opinió i que aquesta siga rellevant. Per tot això, per a comptar amb la seua participació, en certa manera s'ha d'incentivar i crear espais on puguen sentir-se còmodes per a acudir, expressar-se i crear relacions socials.

Com ja hem comentat anteriorment, per a aquestes primeres presses de contacte amb la societat d'acollida, les entrevistades disposen del departament d'atenció a persones migrants i racialitzades de la nostra entitat. Que, a més d'organitzar activitats culturals que suposen una via de socialització, participació i integració per a les treballadores migrants i racialitzades del medi rural comarca, el servei itinerant d'atenció a persones migrants acompleix un paper fonamental. Aquest servei de primera acollida cobreix les necessitats bàsiques d'aquesta població en el seu assentament i regularització, i estableix una relació de confiança amb elles que permet avançar cap a la seua incorporació progressiva. Fins i tot es potencia l'associacionisme entre les dones migrants usuàries.

Les estratègies per a la integració social de les migrants i gitanes entrevistades són principalment la construcció de relacions personals de confiança amb el veïnat, persones contractants o institucions locals, abans que cap a l'articulació de reivindicacions

col·lectives. Malgrat aquestes limitacions, s'observa certa presència de dones migrants en la vida comunitària rural, especialment en aquells municipis on les relacions veïnals afavoreixen formes quotidianes de participació i interacció social, i on existeix un envelliment poblacional cada vegada més marcat que requereix gent nova per a la seua supervivència. No obstant això, la majoria d'entrevistades migrants consideren que no tenen dret a participar de les decisions públiques i, per tant, a modificar la realitat social imperant. És a dir, voluntàriament s'identifiquen com a ciutadania de segona, sense dret a intervenir en la societat d'acollida.

Pel que fa al poble gitano, a poc a poc va normalitzant-se la seua participació en la vida pública, encara que continuen segregats als seus àmbits quotidians. Si bé és cert que el dia del poble gitano és una celebració que comença a implementar-se en alguns municipis de la comarca amb ampla presència de població gitana, la resta de l'any no existeixen mostres d'apropament ni inclusió d'aquesta població, i per això el procés d'integració en la vida pública continua passant amb comptagotes.

> *"Els gitanos realment el que necessiten i volen és la inclusió, o siga, que t'incloguen en la societat on fa 601 que vius. Després de tots aquests anys que portem ací, el que volem és que ens accepten tal com som, amb les nostres peculiaritats i amb les nostres formes."* (S10, dona gitana, 52 anys)

3. Anàlisi integrat de les entrevistes a perfils tècnics

En aquest apartat hem analitzat les entrevistes realitzades a perfils tècnics que treballen, atenen o acompanyen a les dones anteriorment entrevistades. De les tres entrevistes realitzades hem decidit no incloure l'anàlisi del segon perfil, corresponent a l'associació AIPHYC, perquè el seu testimoni ja va ser recollit per altra entitat participant de la investigació. Pel que ens centrarem en el servei comarcal d'atenció a les persones migrants, PANGEA, recurs de l'administració pública, i en l'associació Ca Saforaui, que disposa d'un centre social i diversos locals on es dinamitza i empodera a la població local, migrant i gitana del barri.

A continuació, dividirem per camps cada anàlisi dels resultats:

3.1. Camp econòmic

Les aportacions que ofereixen les treballadores del servei comarcal d'atenció a persones migrants confirmen els testimonis de les dones treballadores entrevistades. Aquest servei, que es dedica a l'acompanyament, l'orientació i la gestió administrativa vinculada a estrangeria, disposa de moltes dades relatives a la població migrant que resideix a la comarca.

En el cas del coordinador del centre social, aquest primer assenyala que existeixen dos perfils de dones migrants que predominen com a membres i usuàries de l'associació: les dones àrabs i les dones llatinoamericanes. I apunta a una diferenciació en l'accés laboral de les mateixes: considera que les dones llatines tenen més possibilitat d'integrar-se laboralment que les musulmanes, degut sobretot a la barrera idiomàtica de les segones.

En termes generals, ambdues entitats descriuen la realitat laboral que viuen les dones migrants com a un règim d'esclavitud completament marcat per la precarietat laboral, la feminització de les cures i les dificultats d'accés a drets bàsics, com per l'espera interminable en situació administrativa irregular, que enquista la situació de precarietat i explotació per anys.

> *"[Deuria d'haver-*hi*] un control sobre l'explotació, perquè existeix. Les persones al final han de buscar treball i treballen del que siga per a poder sobreviure. Per això el fet primordial és retirar això d'haver d'esperar dos anys perquè és el peix que es mossega la cua."* (S13, servei Pangea)

> *"Com no estan en situació regular no poden treballar, com no poden treballar no poden tindre un contracte, ni una nòmina, ni, per tant, accedir a un lloguer, així que solen acabar en habitacions sotsarrendades, compartint habitació amb més persones, i moltes vegades sense dret d'accés als espais comuns de la casa."* (S14, Ca Saforaui)

De manera generalitzada, per a la població migrant –sobretot en situació administrativa irregular i procedent del Sud Global– hi ha una sèrie de limitacions que perjudiquen l'accés a béns i serveis bàsics, com l'habitatge, la sanitat o els tràmits administratius. Aquests limitants s'agreugen per a les dones que treballen en el sector de les cures i, concretament, les treballadores internes, ja que el règim laboral específic no permet tindre disponibilitat ni autonomia per a accedir a aquests.

> *"(..) estan explotades i això genera més marginació i aïllament (...) [sembla que] el contractant els fa un favor perquè elles puguen vindre a fer un tràmit, quan realment no és així. Pateixen a més per salaris baixos que els imposen i que accepten per a poder conservar el treball."* (S13, servei Pangea)

Respecte a les condicions de treball de les dones migrants internes, les treballadores del servei comarcal asseguren que la majoria treballa sense contracte i assumint més funcions que per les que van ser contractades. També consideren que els contractants s'aprofiten de la por i la vulnerabilitat d'aquestes dones per a explotar-les laboralment fins que aconsegueixen la seua regularització, però no sempre. Ja que, una vegada aconseguida, si no troben un treball millor, aquestes continuen amb les mateixes condicions, encara que amb la possibilitat d'accedir a un contracte laboral que, en la gran majoria dels casos, no reflecteix ni la jornada laboral exacta ni el salari corresponent. A l'hora de legalitzar la seua situació, pagar les taxes o la seguretat social, la situació més comuna és que el contractant sol obligar-les a fer que ho paguen elles, a més de no recompensar les vacances.

L'entorn rural també condiciona l'accés laboral per culpa de l'escassa diversitat d'ofertes de treball. Així com per l'escassa oferta d'altres serveis públics essencials, com és el transport públic, que hauria de permetre el desplaçament de la població que no disposa d'un vehicle propi. És per això que ambdues entitats entrevistades plantegen la ruralitat comarcal com a un limitant i una barrera afegida per a les persones migrants.

> *"Com més àmbit rural, més explotació pateixen, això és el que hem detectat."* (S13, servei Pangea)

> *"Solen haver-hi poques persones racialitzades als pobles, i per això és difícil trobar a iguals amb els quals fer xarxa de suport, i existeixen menys recursos públics enfocats a resoldre la barrera idiomàtica i els prejudicis racials."* (S14, Ca Saforaui)

L'accés a l'habitatge en el món rural és altra gran barrera per a l'assentament de població migrant nouvinguda. Tot i ser el pas essencial per a poder empadronar-se i accedir a serveis bàsics mínims, com la sanitat, o per a començar el seu procés de regularització, la majoria de les dones migrants ateses per ambdues entitats viuen en condicions d'infrahabitatge i amuntegament amb altra població migrant. I afirmen que solen ser la norma.

D'altra banda, l'accés a serveis públics i a tràmits administratius està marcat per les barreres de racisme social i estructural. És a dir, el tracte diferencial que rep la població migrant sol vindre de prejudicis per part del personal de l'administració o per part de les barreres i deficiències administratives dels serveis públics. Ambdues entitats coincideixen en el cercle viciós de serveis com estrangeria, que no ofereix cites d'acords amb la demanda que reben, d'entre altres.

> *"El tracte és totalment diferent i evident. Ho sabem de primera mà, ja que hem acompanyat a moltes persones en tràmits o gestions amb serveis públics que, quan han anat soles no els han fet cas, no els han resolt el dubte i els han fet esperar molt de temps; en canvi, quan hem anat algú de nosaltres a acompanyar-los ha*

canviat completament l'actitud del personal, el tracte i no hem tardat res en comparació." (S14, Ca Saforaui)

Quant a les dones gitanes, l'únic testimoni que ens dona informació és l'associació de barri, els quals exposen que, tot i formar part de la societat des de fa segles, continuen assabentant-se de casos de discriminació laboral cap a treballadores gitanes per pertànyer a aquesta ètnia.

Per acabar, ambdues entitats coincideixen en el fet que l'atenció, l'espera, així com la resolució de demandes, es veuen habitualment llastrades per un tracte diferencial cap a les persones racialitzades. Aquest factor les situa en l'últim esglaó de l'atenció pública i administrativa. És per això que afirmen que existeix una diferència en el tracte per part del personal públic cap a les persones racialitzades, fet que desgranarem en els següents apartats.

3.2. Camp social

Segons les entrevistades, les condicions laborals de les dones migrants limiten greument la seua capacitat de participar en la vida social i pública de la societat d'acollida. I, en el cas de les dones àrabs que no treballen, hi ha unes dinàmiques familiars de control i aïllament que produeixen una soledat no desitjada i prejudicial per a una integració social plena. No obstant això, l'entorn rural sí que afavoreix l'apropament social per la densitat poblacional dels municipis, que ofereix un contacte més proper entre població autòctona i migrant en espais quotidians com l'escola, places o parcs.

Ambdues entitats identifiquen quin és el perfil majoritari al qual atenen: dones adultes o de mitjana edat procedents de Bolívia, Colòmbia, Marroc, Algèria i Senegal. També identifiquen l'existència de xarxes informals entre dones migrants que serveixen com a mecanisme de suport emocional, intercanvi d'informació rellevant i protecció mútua.

Respecte a l'afirmació generalitzada sobre l'aïllament de les dones àrabs, des del centre social afirmen que són el perfil que més costa que es desenvolupe en societat i s'integre, pel rol de gènere que deuen acomplir:

> *"L'home se'n va a treballar i crea un espai d'identitat amb altres homes, però la dona es queda a casa totalment sola, sense eines per a familiaritzar-se amb l'idioma, per a aprendre, per a socialitzar... sense poder conviure amb altres homes per a aprendre castellà en una escola, perquè no poden relacionar-se amb altres homes (...) de vegades no els permeten ni treballar, encara que cada vegada es trenquen més estereotips i hi ha més dones treballant (...) però és una condició molt limitant."* (S14, Ca Saforaui)

Pel que fa a la integració en la vida social, ambdues entitats afirmen que l'origen influeix a l'hora d'establir primers contactes socials amb la societat d'acollida. Les dones llatines tenen més facilitats per a participar de la vida quotidiana, mentre que les dones migrants que pateixen la barrera idiomàtica són més propenses a l'aïllament i l'autosegregació. La qüestió de gènere també influeix a tindre certa vergonya a l'hora d'ocupar l'espai públic i donar-se a conéixer en societat.

Malgrat aquestes barreres a l'hora de socialitzar, des de l'entitat de barri afirmen que han viscut l'experiència de crear espais segurs per a l'encontre de dones migrants, i que els resultats han estat la progressiva i posterior integració plena d'aquestes en la societat. Per tant, afirmen que la integració de la població migrant i la seua participació en la vida social del centre i del barri és molt més ràpida si se'ls ofereix una zona de confort i seguretat des d'on desenvolupar la seua rutina cada dia, i on tindre a mà una sèrie de recursos que els ajuden en el seu procés d'assentament.

Per altre costat, la soledat no desitjada sol estar més vinculada a les dones migrants i racialitzades a causa de la doble càrrega de conciliació laboral i familiar, sobretot en el cas de les internes llatinoamericanes i de les dones àrabs que renuncien a la seua vida pròpia amb la condició de dur endavant a la família.

3.3. Camp cultural

Segons les tècniques del servei comarcal, una de les barreres principals en el camp cultural de les dones migrants és la dificultat o la impossibilitat d'acreditar la formació acadèmica cursada en els seus respectius països. Aquest tall amb la seua formació i amb el futur laboral escollit afecta la seua condició econòmica i a la seua representació social i autopercepció.

Aquesta problemàtica invalida la seua formació i coneixements previs, a més d'impedir-les accedir a llocs de treball adaptats a les seues capacitats i les espenta a opcions laborals precaritzades. En aquest sentit, els coneixements i les capacitats de les persones migrants continuen invisibilitzats o socialment poc reconeguts.

> *"Arriben amb estudis primaris, secundari i formació professional en general, els perfils que arriben amb formació universitària són principalment del Brasil i l'Argentina (...) però després no els serveix de res."* (S13, servicio Pangea)

Una altra de les barreres culturals que presenta la població migrant no hispanoparlant, com ja s'ha comentat anteriorment, és la idiomàtica, la qual dificulta amplis aspectes de la vida quotidiana, com l'accés a drets bàsics, a la vida social i a la cultura del nou destí. Junt amb aquest factor, també es troba la digitalització administrativa que dificulta l'accés a tràmits i a informació, a banda de suposar una inversió més gran de temps per a població amb escàs temps i poc coneixement del funcionament institucional.

D'altra banda, les barreres culturals vinculades als rols de gènere, que presenten en grau més alt les dones musulmanes, són determinants per a accedir a recursos acadèmics que puguen millorar els seus coneixements i la seua posició laboral.

> *"Ens ha passat el cas de fer una classe d'alfabetització on tot eren dones àrabs, arribar un home i anar-se'n totes. Ací ho vam comprendre, que no poden estar amb altres homes si no està el seu marit, i vam decidir que tingueren classe només per a elles, ja que és important que disposen d'un espai segur per a aprendre i socialitzar, perquè no tenen eixa facilitat d'eixir a un bar, no poden eixir sense el marit per les convencions socioculturals que arrosseguen (...)"* (S14, Ca Saforaui)

En aquest sentit, des del centre social identifiquen una doble càrrega en la dona àrab en comparació amb la dona llatina, en tant que la seua condició de gènere té unes restriccions culturals més marcades que li impedeixen formar part plena en societat.

Tot i no ser una aportació a la situació de les dones migrants i gitanes, una entitat ha identificat casos de discriminació cap a la joventut migrant i racialitzada que són similars al tracte que encara rep la joventut gitana.

> *"Tenim a joves que han vingut plorant a contar-nos que professors els han retirat el dret a assistir a classes de reforç perquè consideraven que la seua dificultat era en realitat una actitud de no voler continuar estudiant i que preferien donar-li el recurs a altre alumnat que ho volguera aprofitar, és a dir, no racialitzat. Hi ha professorat decidint per alumnat racialitzat amb dificultats, menyspreant-los o tractant-los de ximples, amb casos on en la mateixa classe els envien deures diferents."* (S14, Ca Saforaui)

3.4. Camp simbòlic

Dins d'aquest camp existeixen percepcions diferents per part d'ambdues entitats. Mentre que una treballa de manera assistencial amb persones migrants i racialitzades, l'altra incideix en capacitar i dotar d'autonomia a la població migrant i gitana perquè, a través del món associatiu, es creen dinàmiques de suport mutu i integració entre les dites comunitats que comparteixen veïnat.

> *"Som una ajuda d'emergència, un primer contacte amb la societat, on veus a persones com tu, amb els mateixos condicionants i barreres que tu, i això fa que entre elles es cree un espai de seguretat i confiança per a començar a desenvolupar-se en societat (...) som l'ajuda on les administracions no arriben."* (S14, Ca Saforaui)

Hi ha una visió compartida per ambdues pel que fa a l'estigma i la caricaturització que pateix la població migrant segons la seua racialització i origen, i concretament

identifiquen múltiples prejudicis sobre les dones llatinoamericanes i musulmanes. Aquests prejudicis associats a cada perfil mantenen barreres entre la població autòctona i l'acabada d'arribar, com entre la població migrant que ja fa temps que està assentada, en ser llegida de la mateixa manera per la seua racialització. Respecte a les dones llatines, com a prejudici majoritari està l'interés per aconseguir un marit local i tindre els papers, mentre que les àrabs són referenciades com a "gitanes", ja que es queden a casa cuidant els fills mentre el marit treballa.

Segons afirmen ambdues, la percepció cap a les persones migrants no ha millorat en els últims anys, de fet, hi ha un repunt dels discursos d'odi cap a elles. No obstant això, afirmen que existeix major odi cap al gènere masculí, més relacionat amb comportaments de violència i de botar-se les normes socials vigents, que odi cap al gènere femení, més relacionat amb les cures i amb una caracterització de submissió.

A causa d'açò, l'autopercepció que té la població migrant és perjudicial, ja que normalitza rebre pràctiques discriminatòries i racistes en el seu dia a dia i en diferents contextos. També per desconeixement de com ha de funcionar un servei, recurs o tracte dins de l'administració o del sector privat, i pel fet d'assumir inconscientment que mereixen un tracte distint per no pertànyer a la societat de destí. La normalització del tracte discriminatori assenta les bases perquè no es millore o canvie el tracte del cos funcionarial davant d'aquesta població, la qual encara consideren de rang inferior.

En el cas de la població gitana, l'assumpció d'aquest tracte diferencial s'entremescla amb l'incessant intent d'aquesta població per a relacionar-se des de la normalitat amb l'administració pública, el sector privat i la societat. L'entitat veïnal exposa que ha atés diversos casos de discriminació laboral i acomiadaments improcedents pel fet de ser gitanes.

En resum, l'entitat veïnal relaciona les discriminacions d'ambdós perfils amb la falta de representativitat d'aquests dins de càrrecs en l'administració pública o en espais laborals amb més rang o reconeixement social, i per això conclouen que els avanços en la percepció i el simbolisme vindran quan comencem a incloure aquest perfil en eixos llocs de treball.

"És molt difícil trobar a persones racialitzades en l'atenció al públic o en treballs fora dels rols que socialment se'ls ha assignat (...) igual que amb les dones gitanes, no les veuràs mai de cara al públic." (S14, Ca Saforaui)

3.5. Camp participatiu

Les entrevistades afirmen que, generalment, hi ha una baixa participació de la població migrant en espais associatius i comunitaris. Açò és degut al fet que les associacions locals funcionen mitjançant xarxes socials ja consolidades que dificulten la incorporació de persones noves, és a dir, sense contactes i sense cap mena d'arrelament amb la societat d'acollida.

També existeix poca participació d'aquesta població en les decisions públiques o en la política institucional degudes, en gran part, a què no se senten amb l'entitat per a opinar o reclamar res sobre qüestions locals. I, tenint en compte la seua situació administrativa durant els primers anys d'estança, l'autopercepció d'inferioritat respecte a l'accés a drets es veu reflectida en aquesta escassa participació en els assumptes d'interés públic local.

Per altre costat, les entitats coincideixen en una crítica cap al paper de les institucions, tan locals com a altres nivells (comarcal, autonòmic), en la integració de la població migrant i gitana en la vida quotidiana del municipi. Així com del desconeixement, sobretot per part de les autoritats locals, de la situació vital en què es troba la població migrant que resideix en el seu municipi i de les necessitats que pot presentar durant tot el complicat procés d'assentament i integració en el medi rural.

"Sobreviure com poden i integrar-se com a bonament puguen perquè no existent programes d'integració, ni cap programa al qual es puguen acollir"
"L'administració pública, en general, deixa entreveure que no té ganes què aquestes persones visquen ací, sinó que més aviat afavoreix el contrari, no afavoreixen la migració ni el bon assentament d'aquesta població en el seu territori."
(S13, servei Pangea)

Pel que fa a l'àmbit participatiu, el representant del centre social explica com la seua entitat s'encarrega de crear eixe entorn de participació social i de suport mutu a través del treball d'integració solidari que realitzen entre persones de l'entitat i usuàries dels serveis. En aquest cas, afirmen que les dones llatines són més participatives que les àrabs i, posteriorment, solen implicar-se en les activitats culturals o solidàries que organitzen en el barri. Les dones àrabs presenten un perfil menys participatiu al principi, i més d'usuàries dels distints recursos del centre.

No obstant això, amb el pas del temps, d'anys d'establir vincles amb l'entitat i la comunitat que es crea al centre, moltes d'elles sí que acaben per fer el pas d'implicar-se en la vida comunitària del centre i del barri. A més, solen crear més moments de connexió entre cultures i persones compartint menjar propi o preparant-ne per a taller o activitats del centre. Així és com, una vegada se senten part de l'entitat, són més proclius a apropar les seues expressions culturals a la resta del veïnat.

L'entrevistat conclou que pertànyer a l'entitat ajuda a la població migrant en el seu procés d'aterratge i adaptació a lloc de destí. En concret, a moltes dones migrants que superen barreres dins dels camps social, cultural, simbòlic i participatiu a través de les classes d'alfabetització, dels espais de cohesió comunitària i de les activitats de solidaritat veïnal.

> *"Som un trampolí psicològic cap a la seua eixida al món laboral o cap a l'empoderament. Som un recurs de pas, però també de cohesió, quan tenen la seua situació més clara deixen d'acudir als nostres recursos i comencen a aportar d'altres maneres a l'associació perquè ja la senten com un espai seu."* (S14, Ca Saforaui)

A banda d'aquest exemple de bones pràctiques, de manera espontània també apareixen lideratges comunitaris de persones individuals que representen a gran part de la seua comunitat d'origen. En aquest sentit, ambdues entitats afirmen conéixer casos de dones que són lideresses comunitàries entre les persones de la seua mateixa nacionalitat (llatinoamericanes, marroquines, gitanes, etc.) i que marquen de manera informal l'opinió pública o el sentit comú dels seus representats. Encara que aquest lideratge no és determinant a l'hora d'aconseguir una integració plena de la població a la qual representen, sí que ajuda a establir xarxes de suport informals entre la població migrant

i, en concret, entre les dones migrants, les quals milloren les seues condicions de supervivència en el nou destí.

> *"En el nostre centre es crea un espai comunitari acollidor que fa que les dones àrabs, que ja saben parlar valencià o castellà, criden altres dones a participar de l'entitat i, a poc a poc, es va creant un espai segur d'acollida pera a elles, que en part busca trencar amb aquest aïllament que pateixen."* (S14, Ca Saforaui)

4. Anàlisi integrat de les entrevistes a persones contractants

En aquest apartat hem analitzat l'entrevista realitzada a una persona que contracta a dones migrants i gitanes per al seu negoci en el sector de l'hostaleria. Aquest perfil té una visió limitada del seu sector laboral, per la qual cosa l'anàlisi per camps que realitzarem a continuació no serà del sector de les cures, on ens hem estat centrant en gran part d'aquest informe.

A continuació, dividirem per camps els resultats de l'entrevista:

4.1. Camp econòmic

Dins de l'àmbit econòmic, l'entrevistada explica els mecanismes de selecció, contractació i control que operen dins del sector de l'hostaleria, com també del pes que tenen les dinàmiques informals, els prejudicis de gènere i les barreres estructurals en l'accés i manteniment del treball.

Segons exposa, el criteri formal per a iniciar un procés de selecció s'assenta sobre l'experiència prèvia demostrable i l'adequació a perfils generacionals específics, on es prioritza a treballadores de mitjana edat enfront dels perfils joves o molt majors per la seua suposada estabilitat a llarg termini. També opera el mecanisme relacional de les recomanacions i les xarxes de confiança com a canal informal normalitzat per a accedir a l'empresa de manera més àgil. En últim lloc, el període de prova legal és l'instrument d'avaluació de la capacitat de treball.

> *"Si algú em diu jo conec a aquesta persona, doncs almenys em moleste en entrevistar-la. (...) me la va recomanar una xica musulmana que acaba de contractar una veïna meua (...) em té absolutament igual qui me la recomane. Home, si me la recomana la propietària, doncs primer l'entreviste a ella. (...) si té ganes de treballar la prove, sempre els faig l'alta i, com hi ha un mes de prova, doncs si no em serveix no ha superat el període de prova."* (S16, persona contractant)

En aquest procés, l'entrevistada deixa entreveure una sèrie de prejudicis i preferències que influeixen en les oportunitats laborals que ofereix a la població musulmana i a la gitana, prejudicis que funcionen com a barreres d'exclusió. Segons el seu criteri personal, la població musulmana presenta més atributs que la fan contractable, mentre que la població gitana és laboralment identificada com a conflictiva.

Aquest criteri subjectiu se sosté sobre una diferenciació entre la influència que té l'entorn familiar sobre les dones musulmanes i gitanes, i la seua capacitat de submissió respecte dels codis de comportament, esforç i vestimenta. L'entrevistada considera que l'entorn familiar del poble gitano i del cònjuge interfereixen molt més en la disciplina de la treballadora cap a l'empresa que en el cas de les dones musulmanes que s'adapten i sacrifiquen més prompte. Aquest relat xoca amb el que exposen altres persones entrevistades en apartats anteriors, on s'especifiquen les barreres culturals que presenten les dones musulmanes i com aquestes influeixen en la seua autonomia personal, propiocepció i en el seu procés d'assentament i integració. Amb tot, l'entrevistada demostra que li atorga més valor a la docilitat del subjecte i la seua submissió al mercat laboral.

Per altre costat, l'entrevistada sosté que la falta d'un treball digne és la causa directa de l'exclusió residencial i de la impossibilitat de cobrir les necessitats bàsiques. Així és com defensa que el treball és l'única via vàlida per a assolir l'autonomia individual i la inserció comunitària, sense tindre en compte la resta de factors que interfereixen en un procés de migració i assentament. A més, apel·la a un discurs meritocràtic que equipara les oportunitats de la població local amb les de la migrant i desplaça l'èxit o fracàs cap a l'actitud individual enfront dels límits del sistema.

Dins del sector hostaler, l'entrevistada afirma que la majoria de les persones contractades presenten una falta de coneixement sobre el marc legal del sector que facilita la reproducció de pràctiques fraudulentes i d'explotació, sobretot dels col·lectius més vulnerables. En aquest sentit, les relacions laborals d'hostaleria continuen marcades per la informalitat del pacte de paraula davant del compliment de la legalitat vigent.

> *"(...) s'aprofiten tots, segur, això t'ho puc assegurar, perquè a la gent que jo contracte sempre li pregunte d'on venen (...) ah no, però allà em compre l'uniforme jo, allà em pague jo les sabates (...) la cosa segueix molt arcaica en hostaleria, o siga molt de paraula i després és una estafa."* (S16, persona contractant)

Quant a l'accés a prestacions socials, el discurs manté la línia de la meritocràcia per una mala experiència personal en l'accés a ajudes públiques quan ella més ho necessitava. Pel que penalitza la comoditat dels subjectes que viuen d'aquestes i arriba a qüestionar la legitimitat d'aquestes ajudes. De la mateixa manera, considera que la desigualtat no ve per la insuficiència del sistema socioeconòmic actual, sinó més aviat per una falta de control institucional de l'economia submergida.

> *"Jo tinc gent que li faig l'entrevista, l'anava a contractar per mitja jornada (...) i resulta que, si en cobra 1.000, diu que no li interessa treballar. (...) Eixa persona hauria de tindre una sanció."* (S16, persona contractant)

També es dona una naturalització de la desigualtat socioeconòmica en el seu relat, considerant-la com un fenomen inevitable i intrínsec a la condició humana i a les dinàmiques del sistema. El discurs desplaça la responsabilitat de l'estratificació social cap a una bretxa moral i psicològica insalvable entre classes, però també responsabilitza a la població migrant que, malgrat les adverses condicions, decideix persistir i no tornar al seu país d'origen. En aquest discurs també es mostra una perspectiva utilitarista cap a la població migrant, que condiciona la seua estança a un sacrifici i aportació constants.

> *"Sempre hi haurà desigualtats... Perquè hi ha gent que té molts diners (...) i sempre volen tindre més. I la gent que som pobres o de mitjana... Bo, de classe baixa, vivim amb el que tenim (...) la persona que acaba d'arribar ha d'arribar*

> *amb uns papers (...) perquè aquesta sanitat la paguem entre tots. (...) Eixos xiquets, si no se'ls pot donar una vida, se'ls ha de tornar al seu país perquè estiguen amb la seua família. (...) Ara, d'urgència [en la sanitat], jo crec que s'ha d'atendre a tot el món."* (S16, persona contractant)

Pel que fa a les barreres institucionals, l'entrevistada reconeix de manera clara les fallides sistèmiques i com aquestes perjudiquen la població migrant, i denuncia l'existència de xarxes d'explotació econòmica i estafes professionals que mercantilitzen la necessitat de regularització d'aquestes persones, cobrant per cites i tràmits administratius bàsics. També assenyala com sectors laborals i locals s'aprofiten de la vulnerabilitat, i com l'estat no actua davant d'aquestes dinàmiques fraudulentes, perpetrant així la precarietat administrativa i dificultant l'accés a un mercat laboral digne per a aquesta població.

> *"Els papers, això és un món horrible. Hi ha màfies, advocats als que els pagues... Jo me n'he assabentat perquè on jo treballe, hem contractat gent i és una llàstima que per aconseguir els papers hagen pagat a un advocat 5.000 euros, els estafa (...) això d'avui dia d'aconseguir papers és una màfia. Gent d'ací s'està enriquint de la gent que ho necessita. I l'Estat no posa cap mitjà, perquè ho saben."* (S16, persona contractant)

4.2. Camp social

Respecte a aquest camp, l'entrevistada mostra una tolerància passiva i una distància prudent respecte a la coexistència amb altres cultures, sobretot en el seu municipi, entorn de vida i socialització, però també al seu àmbit laboral. En el seu discurs mostra una jerarquització interna entre la població d'origen magrebí i la comunitat gitana, construint així una escala d'acceptabilitat social basada en la utilitat d'aquesta població a l'hora de rebre favors.

La mateixa diferenciació que estableix dins de l'àmbit de l'hostaleria, des d'on mostra una empatia preferencial cap a la població musulmana, significant-la amb atributs de laboriositat, neteja i un pacifisme que frega la submissió. En canvi, presenta uns prejudicis respecte a la comunitat gitana, vinculats a la picaresca, la malícia i la recerca del màxim

benefici amb el mínim rendiment, on aquesta queda exclosa de tota tolerància i empatia per una impermeabilitat de la seua cultura enfront de les normes socials comunes.

> *"Jo entenc millor als musulmans. (...) Netes, treballadores, no creen problemes, no et demanen res (...) No sé si és perquè els han sigut sempre un poc més bé súbdits, submisos. (...) Crec que la seua cultura és la cultura de l'esforç, i la del gitano és més aviat la cultura de a veure si faig poc i em pagues més. (...) Són més maliciosos."* (S16, persona contractant)

Per altre costat, l'entrevistada percep una clara divisió en els rols de gènere que afecten més les dones migrants, a les que considera aïllades de la vida pública i recloses en l'esfera privada i de les cures familiars. Aquest aïllament l'atribueix tant als rols de gènere com a les barreres idiomàtiques i a la recerca de seguretat dins del mateix grup cultural i lingüístic.

> *"Elles estan un poc aïllades, estan a la seua, en la seua cultura, els seus fills. (...) jo crec que l'idioma les talla. (...) és perquè elles se senten més còmodes amb la gent que les entén del seu país, és normal."* (S16, persona contractant)

Pel que fa a la població gitana, percep aquesta població amb més preocupació i la cataloga com un grup conflictiu, associant-li els estereotips històrics que associen la gitanitat amb un món a banda, regit per normes internes i dinàmiques d'autoritat tradicionals. No obstant això, aquesta caracterització negativa canvia radicalment quan exposa casos on ha aconseguit establir un vincle de confiança personal amb la població esmentada i amb les seues estructures d'autoritat, reconeixent-los l'efectivitat dels seus propis codis d'ordenament social intern.

> *"Jo crec que les dones gitanes són pitjor que les musulmanes. (...) les musulmanes t'ho donen tot, si tu els fas un favor em fa la sensació que ja te'l volen tornar per mil, són molt agraïdes. Les gitanes sembla que primer els has de fer el favor (...) no donen les gràcies (...) Les persones musulmanes no donen problemes."* (S16, persona contractant)

4.3. Camp cultural

Dins d'aquest àmbit, l'entrevistada presenta un rebuig respecte a les pautes estètiques i de vestimenta de les dones practicants musulmanes, activant així un discurs de protecció del gènere que confronta els codis locals amb els d'origen de la persona.

> *"A veure, les dones jo crec que bé. Jo crec que pitjor veuen als homes, pel masclisme (...) i les pobres van de túnica sencera. (...) crec que és una decisió d'elles, ho respecte. Però en el meu cas no m'agrada. Ni tan sols m'agrada veure a una xiqueta de 14 anys en estiu tota tapada. Quan la meua filla va amb un pantaló curt i una camiseta. (...) Que elles ho fan perquè volen, però el nostre cap no està encara preparat per a entendre això."* (S16, persona contractant)

No obstant això, valora molt positivament les xarxes i relacions de veïnat que estableix la població musulmana entre ella i amb el seu entorn quan estan integrades en la vida quotidiana. Considera que aquestes xarxes són un model que pal·lia els efectes de la vulnerabilitat econòmica mitjançant el sosteniment comunitari de la vida quotidiana. Aquesta cultura de suport mutu la compara amb la de la comunitat pròpia, la qual critica per l'individualisme imperant.

> *"Ells tenen la cultura d'entre ells s'ajuden (...) Som individualistes, la gent que hem nascut ací (...) si fan qualsevol mena de menjar del seu país sempre criden a la porta."* (S16, persona contractant)

També realitza una comparació entre població musulmana i gitana, on torna a mostrar uns prejudicis enquistats cap a la segona i una percepció romantitzada de la primera. Els prejudicis sobre la població gitana la fan arribar a la conclusió que és impossible que acaben formant part de la societat:

> *"La seua cultura [població musulmana] sembla molt similar a la nostra. La d'ells [població gitana] és diferent. (...) Per això crec que estan més assenyalats (...) tenen una gran càrrega cultural també. (...) continuen amb el ritual del mocador (...) després molta quantitat de gent es dedica al contraban. Per què? Perquè mai*

els obriren les portes per a treballar en altre lloc tampoc. Molta venda ambulant (...) mai arribaren a quallar ací." (S16, persona contractant)

D'altra banda, sí que fa referència a una diferència clara respecte a la població migrant i a la vida en comunitat per la brutícia que presenten les zones o barris on se segreguen. Ací se'ls atribueix l'incompliment de les normes cíviques a una carència educativa d'origen. D'aquesta manera, les conductes considerades "anormals" o molestes queden associades de manera intrínseca a la identitat de les persones migrants, contrastant així el seu incivisme amb el suposat civisme i responsabilitat de la població autòctona.

"Ells eixe tipus de normes doncs no les segueixen. No ho duen en la seua cultura. Jo crec que és això. No és que siguen peresosos, és que no ho tenen... No ho porten de casa." (S16, persona contractant)

4.4. Camp simbòlic

Dins d'aquest camp destaca el llenguatge quotidià que utilitza l'entrevistada per a referir-se a la població migrant i racialitzada i al poble gitano. L'ús d'etiquetes genèriques cap a l'origen de l'esmentada població és un dels principals instruments de classificació i jerarquització simbòlica en el municipi, i aquest factor els assigna un lloc específic dins de l'ordre social local.

Així és com les categories "moro" o "gitano" s'empren de manera habitual per a substituir la individualitat i la professió d'aquestes persones, homogeneïtzant-les en grups i delimitant així la seua alteritat. Si bé aquests apel·latius no es limiten a un insult explícit, es troben normalitzats dins de les interaccions quotidianes i familiars que defineixen la seua relació amb altres cultures i identitats.

En el context laboral de l'hostaleria, davant del sorgiment de situacions de conflicte o insatisfacció, aquestes categoritzacions adquireixen una càrrega despectiva que engloba a tot el grup i perjudica la seua percepció social. A més de servir per a l'assenyalament col·lectiu, i per a contraposar els prejudicis i suposada conflictivitat d'uns davant el comportament adaptat dels altres, dins d'una comparació excloent.

> *"El meu marit em porta una borsa de fruita i no em diu que és del senyor que guarda el cotxe en la cotxera, em diu que és del moro de la cotxera (...) si fora d'ací o haguera nascut ací, diria del senyor i no del moro. (...) quan tinc allotjats a gitanos en l'hotel, com es comporten de manera salvatge, doncs sí que dic els gitanos eixos. Perquè són gitanos i uns desastres."* (S16, persona contractant)

Pel que fa al camp simbòlic del gènere, les etiquetes abans esmentades s'associen a actituds intolerants o violentes amb les dones. El llenguatge no només opera com un descriptor geogràfic o religiós, sinó com un significant que prefigura desconfiança cap al col·lectiu en vincular la seua identitat cultural amb l'absència de valors igualitaris.

Així és com, durant el discurs, deixa entreveure que una via per a aconseguir la legitimació social per part d'ambdós col·lectius dins del municipi seria una participació activa dels codis compartits i una ruptura amb l'endogàmia i l'aïllament social que presenten ambdós grups. No obstant això, aquesta premissa desplaça la responsabilitat de l'obertura cap a la població local a les persones que presenten barreres socials i culturals, i no als mecanismes estructurals que augmenten aquest aïllament.

> *"Què significa ser d'ací? Haver nascut ací. (...) Per a ser d'ací has d'haver nascut ací. (...) si els pares van ser immigrants, però els seus fills han nascut ací, són d'ací (...) si ella ja cotitza ací, el seu marit també, per a mi ja no és la uruguaiana, per a mi és Aurèlia. No ha nascut ací, però ja té la vida assentada ací. (...) Jo crec que [la solució] seria socialitzar amb els d'ací, perquè entre ells només és com si foren gitanos."* (S16, persona contractant)

4.5. Camp participatiu

Pel que respecta a aquest camp, i tal com s'ha exposat en els anteriors apartats, l'entrevistada considera que la responsabilitat i les carències que presenta la població migrant i racialitzada, així com el poble gitano, en el camp de la participació social i pública és per una responsabilitat pròpia de no voler formar part de la societat d'acollida,

encara que sí que identifica la barrera idiomàtica com a gran causant de la baixa participació en el cas de la població migrant.

Així mateix, descriu l'espai públic com un entorn d'alta diversitat, caracteritzat pel tràfic constant i la coexistència de cultures, i exempt de conflictes greus o de violència explícita. No obstant això, aquesta aparent normalitat se sosté sobre un model de tolerància passiva i una estricta separació d'esferes quotidianes entre la població migrant i gitana i la població autòctona. I on aquesta coexistència pacífica depén de mantenir una distància prudencial en què cada grup opera de manera independent dins dels seus propis circuits.

5. Conclusions

El present informe ha analitzat els processos d'integració social de les dones treballadores, migrants i gitanes, dels municipis rurals de la comarca de la Safor. Aquesta anàlisi qualitativa s'ha realitzat des d'una perspectiva multidimensional on s'han tingut en compte cinc camps d'estudi. També s'han incorporat a l'anàlisi les perspectives d'agents socials que acompanyen a aquests perfils en distintes fases del seu procés, com també el testimoni d'una persona autòctona en posició de contractació. Totes aquestes aportacions ens han permés analitzar, entendre i exposar la integració com un procés complex i profundament condicionat per totes les arestes del racisme estructural i per les condicions del medi rural.

En aquest sentit, les desigualtats que experimenten les dones treballadores migrants i gitanes no responen únicament a actituds discriminatòries individuals o socials, sinó que es reprodueixen a través de dinàmiques econòmiques, socials, culturals i institucionals que condicionen el seu accés a drets, recursos i espais de participació. Aquestes desigualtats s'entrecreuen amb el gènere, l'origen, la situació administrativa i la posició socioeconòmica, generant així experiències diverses d'exclusió i vulnerabilitat. La diversitat d'orígens, situacions administratives, circumstàncies familiars i recorreguts vitals recollits en les entrevistes demostra que no existeix una única experiència d'integració, sinó processos diferenciats i condicionats per múltiples factors.

A més, els resultats mostren que la integració no pot entendre's únicament com a l'obtenció d'una situació administrativa regular per a les dones migrants, o d'un treball per a les dones gitanes. Per contra, constitueix un procés en què intervenen simultàniament dimensions econòmiques, socials, culturals, simbòliques i participatives estretament relacionades entre si. La millora en una d'aquestes dimensions no garanteix necessàriament avanços en les altres, de manera que moltes dones aconsegueixen estabilitat laboral mentre continuen experimentant dificultats d'accés a béns bàsics com l'habitatge, processos de desvalorització simbòlica i del capital cultural, o dificultats a l'hora de socialitzar.

A continuació, farem una síntesi dels resultats basant-nos en els camps d'estudi des d'on hem realitzat la investigació:

- Dins del **camp econòmic**, l'estudi confirma que les dones migrants desenvolupen un paper essencial en el sector de les cures i, en concret, en la salvaguarda de la població més envellida del medi rural. També en altres sectors feminitzats com són les cures de la llar, la neteja, l'atenció domiciliària i l'hostaleria, sectors amb dificultats per a cobrir la demanda de mà d'obra en general, però específicament en el medi rural.

  Encara que la persona contractant no pertany al sector de les cures, sinó al de l'hostaleria, reconeix que el paper i la vàlua de les treballadores migrants en l'economia, com també la funció que acompleixen en un medi rural cada vegada més envellit i escàs de població, sobretot que vulga assumir els treballs més pesats. Malgrat aquest reconeixement, aquestes treballadores subsisteixen amb unes condicions materials pèssimes, unes condicions laborals precàries, dificultats en l'accés a béns i serveis bàsics, i sense reconeixement del seu capital cultural, fet que malgasta la formació rebuda i limita les seues possibilitats de mobilitat professional.

  A aquesta realitat se sumen les dificultats específiques del medi rural, on l'escassetat d'oportunitats laborals, la limitada oferta d'habitatge assequible, les deficiències del transport públic i la centralització dels recursos en els principals nuclis urbans, dificulten l'assentament i l'autonomia d'aquestes dones. Així

mateix, les entrevistades evidencien que els prejudicis relacionats amb l'origen i la racialització poden limitar les possibilitats de promoció laboral i d'accés a llocs de més responsabilitat, fins i tot quan existeix experiència professional demostrable.

- En el **camp social**, les entrevistes reflecteixen que el treball constitueix el principal mecanisme d'inserció comunitària, encara que existeixen condicionants laborals com el fet d'estar interna, que endarrereix i coarta les possibilitats de socialització. Encara que la vida en municipis menuts facilita que les relacions entre el veïnat siguen més properes, fa visibles de més les diferències, molt més cridaneres en persones racialitzades o gitanes, i el control social de l'alteritat.

  Pel que fa a les relacions socials, les xarxes de suport es donen entre persones contractants i dones migrants, i entre dones migrants de la mateixa nacionalitat o sector laboral, on es construeixen xarxes de suport informal, essencials per al procés d'assentament i integració. La socialització també es dona en espais de convivència quotidiana amb menors, com són l'escola o els parcs. En aquest sentit, la integració apareix estretament vinculada al reconeixement interpersonal i a la possibilitat d'establir relacions de confiança amb la població autòctona.

  Per altre costat, les dones que compten amb familiars, amistats o contactes previs en el territori, disposen de més facilitats per a accedir a informació, trobar allotjament, incorporar-se al mercat laboral i establir vincles amb la comunitat que aquelles que no. Pel que la soledat no desitjada, l'aïllament social o la segregació de la població migrant i gitana no poden interpretar-se exclusivament com una falta de voluntat d'integració, donat que estan estretament relacionades amb les condicions laborals, les responsabilitats familiars, les barreres idiomàtiques i, en determinats casos, les restriccions derivades dels rols de gènere.

  En aquest context, les entitats socials i els serveis d'atenció a la població migrant desenvolupen una funció fonamental. Els espais d'acollida, les activitats comunitàries, l'alfabetització i l'acompanyament administratiu contribueixen a generar confiança, establir vincles i facilitar l'accés a recursos. Les experiències recollides mostren que la integració s'afavoreix quan existeixen espais segurs i

accessibles en els quals les dones poden participar progressivament, desenvolupar la seua autonomia i construir xarxes de suport pròpies. Per això, resulta necessari reforçar aquests recursos i garantir la seua continuïtat, especialment en els municipis rurals amb menor disponibilitat de serveis.

- Pel que fa al **camp cultural**, la diversitat de trajectòries educatives, lingüístiques i professionals existents entre les dones entrevistades, qüestiona les representacions homogènies sobre la població migrant. L'estudi evidencia una important desvalorització dels coneixements, les capacitats i les trajectòries prèvies de les dones migrants.

  Les dificultats per a homologar titulacions, acreditar l'experiència professional i accedir a oportunitats laborals acords a la seua capacitat, obliga les dones migrants a reconstruir els seus itineraris des de posicions de menor reconeixement i qualificació. Aquesta situació suposa una pèrdua d'autonomia econòmica i de reconeixement personal, i posa de manifest que l'origen pot condicionar el valor que s'atribueix a les competències d'una persona. A això se li afegeixen les barreres lingüístiques i digitals, que dificulten l'accés a la informació, els serveis públics i els espais de socialització i decisió.

  Pel seu costat, l'anàlisi de les experiències de les dones gitanes permet identificar mecanismes d'exclusió relacionats amb l'antigitanisme, els prejudicis històrics i la segregació social. Encara que les seues trajectòries i circumstàncies no són equivalents a les de les dones migrants, els testimonis mostren dificultats compartides en àmbits com l'accés a l'habitatge, les oportunitats laborals i el reconeixement social. Les entrevistades gitanes relaten situacions de desconfiança, discriminació i tracte diferenciat per la seua pertinença ètnica, a la vegada que reivindiquen la seua identitat cultural i maneres de viure. Aquesta realitat posa de manifest la necessitat d'abordar les desigualtats atenent les particularitats de cada col·lectiu, sense homogeneïtzar les seues experiències ni reduir-les a una única explicació.

- En el **camp simbòlic**, el racisme estructural es manifesta a través dels estereotips, les etiquetes i les representacions socials que situen a determinats col·lectius en

posicions d'inferioritat. Encara que no totes les dones entrevistades identifiquen experiències directes de racisme explícit, els testimonis reflecteixen la presència de prejudicis i actituds discriminatòries que condiciones la manera en què són percebudes i tractades. Tant les dones migrants com les professionals entrevistades descriuen maneres de racismes quotidianes que operen mitjançant estereotips, prejudicis i expectatives diferenciades segons l'origen nacional, la religió o l'aparença física.

En el cas de les dones migrants, el seu reconeixement social apareix sovint vinculat al seu esforç laboral, a la seua capacitat de sacrifici i a la confiança que generen en el seu entorn. Tanmateix, aquest reconeixement no sempre es tradueix en una valoració de la seua autonomia, els seus coneixements o els seus drets. En el cas de les dones gitanes, persisteixen estereotips que poden afectar el seu accés al treball, l'habitatge i els serveis. Així mateix, l'entrevista a la persona contractant mostra com els prejudicis poden normalitzar-se en els discursos quotidians i traslladar-se a les decisions laborals i a les relacions socials.

Aquestes dinàmiques contribueixen a reproduir una divisió entre les que són considerades part de la societat i les que romanen en una posició d'alteritat, fins i tot després d'anys de residència i participació en la vida econòmica i comunitària.

El fet que les dones racialitzades normalitzen determinades situacions o eviten denunciar les discriminacions per por de perdre el treball, l'habitatge o les oportunitats disponibles, evidència la importància de disposar de mecanismes accessibles d'informació, acompanyament i protecció. La lluita contra el racisme requereix, per tant, no només de promoure canvis en les actituds individuals, sinó també en revisar les pràctiques i els procediments que permeten que aquestes desigualtats es mantinguen.

- Quant al **camp participatiu**, les entrevistes mostren que la presència i antiguitat de les dones migrants i racialitzades en els municipis, no sempre es correspon amb una participació efectiva en la presa de decisions. Tot i la seua contribució a l'economia local, al sosteniment de les cures i de la vida quotidiana dels pobles, moltes no se senten legitimades per a expressar les seues opinions, reclamar drets

o intervenir en els assumptes públics. Les xarxes associatives consolidades sense elles, la falta de temps, les barreres lingüístiques, la situació administrativa i la percepció d'ocupar una posició social subordinada, dificulten la seua implicació. Existeix, per tant, una contradicció entre la importància de la contribució d'aquestes dones i la precarietat, la invisibilitat i les limitacions de participació que experimenten.

En el cas de les dones gitanes, s'observen avanços puntuals en la visibilitat i participació pública, encara que persisteixen obstacles per a una inclusió sostinguda i per al reconeixement de la seua identitat en condicions d'igualtat, ja que se'ls atribueixen una actitud d'autosegregació voluntària i excloent de la vida quotidiana general.

Els resultats també posen de manifest que la convivència entre diferents col·lectius no implica necessàriament una inclusió plena. La coexistència quotidiana pot desenvolupar-se junt amb les relacions distintes, prejudicis i circuits de socialització separats. Per això, no resulta suficient atribuir les dificultats d'integració a una suposada falta d'interés de les mateixes dones. La incorporació de dones migrants i racialitzades als espais associatius, laborals i institucionals, així com el reconeixement dels seus lideratges comunitaris, pot contribuir a transformar aquestes dinàmiques i enfortir la cohesió social.

En definitiva, el racisme estructural en el medi rural sobre les dones treballadores migrants, racialitzades i gitanes, no pot comprendre's de manera aïllada de les desigualtats de gènere, la precarietat econòmica, les barreres administratives i les limitacions pròpies del territori, que afecten especialment a elles.

Les experiències analitzades mostren que **la inclusió no depén únicament de l'esforç individual de les dones treballadores, sinó també de la capacitat de la societat i de les seues institucions per a garantir drets, combatre la discriminació i reconéixer la seua contribució.** Ja que, des de l'experiència d'intervenció del nostre Centre de Desenvolupament Rural, considerem que avançar cap a una societat rural més justa i inclusiva exigeix superar la mera coexistència i construir relacions basades en la igualtat,

el reconeixement mutu i la participació efectiva mitjançant un compromís col·lectiu i sostingut en el temps.

A partir d'aquests resultats, es fa evident la **necessitat d'un canvi integral en la manera actual d'acollir a la població migrant i d'integrar a la població gitana**. Des de la nostra entitat comarcal considerem prioritari impulsar actuacions coordinades entre els agents socials, l'administració pública i el teixit associatiu i empresarial que permeta avançar cap a una inclusió social i laboral efectiva a través de diferents línies d'actuació.

Les **línies d'actuació per a una inclusió social i laboral efectiva** serien: l'enfortiment dels mecanismes de prevenció i detecció de l'explotació laboral; l'accés a informació i assessorament sobre drets laborals i administratius; la millora dels recursos d'habitatge i transport disponibles al medi rural; l'ampliació de les oportunitats de formació, aprenentatge lingüístic i reconeixement de qualificacions; i el desenvolupament de mesures de sensibilització davant del racisme, l'antigitanisme i els estereotips de gènere enfocades a la població general i al personal de l'administració pública.

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE DERECHOS SOCIALES, CONSUMO Y AGENDA 2030
POR SOLIDARIDAD
OTROS FINES DE INTERÉS SOCIAL

COCEDER
CONFEDERACIÓN DE CENTROS DE DESARROLLO RURAL

Centre Desenvolupament Rural La Safor

Centre de Desenvolupament Rural La Safor

2025 · 2026